یاش توركستان

توركستاننك ملی قورتولوشی اوچون كوره‌شوچی آیلق مجموعه

باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929نچی ییلنك ده‌قابر- ندان چیقا باشلاغان	فیورال (شباط) 1933	سان 39

بوساندا:

1 —	باسماچیلق ... [1918—$1933\frac{20}{II}$]	باش مقاله
2 —	باسماچیلار حقنده بر بولشه‌ویك ادیبی (ترجمه)	صابر
3 —	«اوتراقلاشترو» اطرافندا	تیمور اوغلی
4 —	توركچه آی آتلاری	«احمد احمدی»
5 —	بر تأریخی افتراغا قارشی	مصطفی
6 —	قازاچی مسئله‌سی (Игнат Билый)	ایغنات بیلی
7 —	روس ایمپه‌ریالیزمنه قارشی	«امل مجموعه‌سی» نده‌ن
8 —	توركیه‌ده	
9 —	اینگلته‌ره ـ ایران اختلافی	
10 —	رومانیادا	
11 —	آلمانیادا	
12 —	مانجوریادا قانچا مسلمان بار؟	«یه‌گی یاپون مخبری» نده‌ن
13 —	بو كونكی توركستان احوالندان	
14 —	ییگیتله‌ر (شعر)	دوقتور ایلته‌ر
15 —	پاریسدا توركستان حقنده بر معروضه	***
16 —	«زاپوروغلیلارنك تورك سلطانیغا مكتوبی»	چوقای اوغلی مصطفی
17 —	توركستان خبرله‌ری	

یاش تورکستان

تورکستاننک ملی قورتولوشی اوچون کوره‌شوچی آیلق مجموعه

باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929 نچی ییلنك ده‌قابر- ندان چیقا باشلاغان	فیورال (شباط) 1933	سان 39

باسماچیلق...

(1933 $\frac{20}{II}$ 1918)

«باسماچیلق» مسئله‌سی بو کونگه چاقلی‌دا ساویت مطبوعاتینی مشغول ایتمه کده‌در. بو مسئله‌گه برکوب غازیتا، مجموعه مقاله‌لاری وه آیریم یازولار حصر ایتلگه‌ن. بولشه‌ویکله‌رنگ «باسماچیلق»غا، اونك توغولوشی سببله‌ریگه وه اونگ کوچینی تشکیل هه‌م حمایه ایتکه‌ن اجتماعی عنصرغا (یاخود قوتغا) قاراشلاری کوب تاپقیر اوزگه‌ردی. ساویت حکومتینگ تورکستاندا پیدا بولووینك برنچی دورنده‌کی بولشه‌ویك تاریخچیلاری، «باسماچیلق»نك توغولوشی سببله‌رینی وه اونك اجتماعی عنصرلارینی آنچاغنه توغرو بیلگیله‌یدرله‌ر. گه‌ئورگی سافاروف کتابلارندا، اسقالوفنك «ژیزن ناسیونالناسته‌ی («ملتله‌ر تورموشی») مجموعه‌سنده‌کی وه سولووه‌یچیك دیگه‌ن بریسینگ «نووی ووستوق»

ساویت وثیقه‌له‌ری ایشکه یارامادی

وقتیله «یاش تورکستان»نك 29 نچی ساندا «بر تورکستانلی‌نك ثروتیگه خیانت...» باشلقلی مقاله‌ده بحث ایتدیگمز بوخارالی امینجان سلیماننك ثروتی اوستنده‌کی ساویت مأموری پروفه‌سور یاشونسکی‌نك وکالت حقی ادعاسی اوزرینه به‌رلینده باشلانغان محاکمه سوڭ آیلار جیمجیت بولوب کیتکه‌ن ایدی. شو فیورال آیینك 7 سنده قایتادان قوزغاتیلغان بو دعوانك محاکمه‌سنده ساویت مأموری پروفه‌سور یاشونسکی امینجان سلیماننك یاقیندا به‌رلین‌گه کیله‌جه‌گینی وه اونك کیلیشیگه مساعده ایتلیشی اوچون به‌رلین پولیس مدیریتنه مراجعت ایتلگه‌نلگینی بیلدیرمشدر. بو کونگه‌چه امینجان‌نك تیریکلگی وه اونك قایدا ایکه‌نلگی حقنده آچیق بیاناتدان تارتینب، اوزینی امینجاننگ «مختار وکیلی» قیلیب کورسه‌توب یورگه‌ن بو ساویت مأمورینگ برده‌نبه‌رگه اورتاغا چیققان بو شایان دقت بیاناتندان سوڭ آلمان محکمه‌سی
(21. Zivilkammer des Landgerichts I. Berlin)
محاکمه‌نی امینجاننك بیرلینگه کیلیشیگه‌چه توختاتوب توروشغا قارار بیرمشدر.

ساویت وثیقه‌له‌ری ایشکه یارامادی. امینجاننی آلمان محکمه‌سیگه کورسه‌تمه‌سده‌ن اونك ثروتیگه ایگه بو آلمایاجاقلاری آڭلاشیلماقدادر.

☆

بیلدیریش: تورکستان ملی برلگی «تمب»نك آوروپا وکیلی وه «یاش تورکستان» باش محرری چوقای اوغلی مصطفی بیك شو فیورالنك 19 نده پاریسده‌کی «پرومه‌ته» اداره‌خانه‌سنده «تورکستاندا باسماچیلار حرکتی» حقنده بر معروضه سویله‌یه‌جه‌کدر.

☆

یه‌گی تورك اوپه‌را اثرله‌ری. رفیقمز «استقلال»نك 22 نچی ساندا اوقودوغومزا کوره، بویوك صنعتکار عزیز بیك حاجی بیکلی «کور اوغلو» داستانینی بسته‌له‌یه‌ره‌ك اوپه‌را شکلیگه سالمشدر. عزیز بیك عینی زماندا «گاوه» اوپه‌راسینی‌دا بتیرمشدر.

مجموعه‌سنده‌کی مقاله‌لارندا، تورار ریسقول اوغلی کتابنده، هه‌م‌ده 1925-1918 نچی ییللارغا عائد باشقا کوب کتاب، غازیتا وه مجموعه‌له‌رده، «باسماچیلق» عامللاری حقندا بزنك اوز فکریمزده‌ن آنچا فرقلی بولماغان کوب معلومات تاپارسز.

تورکستاندا «باسماچیلق» حرکاتی باشلانووینك 15 ییللغی مناسبتیله بز بو ییرده بو حرکاتنك ایلك دوری وقعه‌لارینی عمومی بر شکلده تورکستانلی اوقوچیلاریمزنك خاطرلارندا جانلاندروب اوتمه‌ك ایسته‌ر ایدك.

«باسماچیلق» آنق اولاراق قاچان باشلانمشدی؟

آنق جواب بیریلیشی الازم بولغان برنچی سوراق مه‌نه بودر.

«قوممونیستیچسکایا میسل» («قوممونیست فکری») دیگه‌ن تاشکند مجموعه‌سی، 1927 نچی ییلغی 5 نچی سانینك «1918 نچی ییل وقعه‌لاری شئونله‌ری (خرونیکی)» بحثنده، بولشه‌ویکله‌رنك رسمی فکر تارقاتوچیسی بولغان «ناشا غازیتا» غازیتاسینگ 32 نچی سانندا (فیورال — 1918) یازیلغان خبرلارغا تایانوب توبه‌نده‌گی معلوماتنی بیره‌در:

«02 نچی فیورال. فه‌رغانه ولایتی. خوقندا مختاریت حکومتی بوتونلای تارقاتیلغان. خوقند مختاریت حکومتینی حمایه ایتکه‌ن قوشون قسماً قورالسزلاندیریلماقدا. اطرافغا قاچقان قسمی ایسه سیاسی باسماچیلققا نیگیز قورماقدادر».

مه‌نه شو تاریخنی آنق دیب تانیماق لازم. ایکنچی بر بولشه‌ویك شهادتی‌ده توبه‌نده کنده‌ن عبارتدر. گه‌ئورگی سافاروف یازادر: «باسماچیلق، بر یاقدان «خوقند مختاریتی»نگ (بولشه‌ویکله‌ر تامانیدان) تارو-مار ایتلمه‌سی وه بونی تعقیب ایتکه‌ن قولونیزاتورلق رذالتله‌ری نتیجه‌سی اولاراق ملی استقلال کوره‌شی نیگزنده کوته‌ریلدی ایسه، ایکنچی یاقدان فه‌رغانه پاختا خوجالغینی بوزغان

هه‌م بونگله تورکستان بورژوآسینی بورونغو رفاهلی حالندان وه دهقان-ایشچی عامه‌سینی‌ده کونده‌لك قازانچنداان محروم قیلغان اقتصادی بحران — یعنی آچلق نیگزنده ئوسدی.» (سافاروفنک «مستملکه انقلابی. تورکستان تجربه‌سی» دیگه‌ن کتابینك 91-90 نچی بیتله‌ریگه باقیلسین).

سافاروفنك بو شهادتی سوك درجه‌ده مهمدر. بوندان سز، باسماچیلقنك ظهوری اثناسنده‌گی سبب وه اجتماعی عامللارنك بولشه‌ویکله‌رنك بوکون یازماقدا اولدقلارینا هیچ اوخشاماغانلغینی کوره‌سز. او سببله‌ر — «ملی استقلال اوچون کوره‌ش»، بولشه‌ویکله‌رنگ «قولونیزاتورلق رذالتله‌ری»گه قارشو مجادله، اقتصادی بوزغونلق وه هه‌ر نه‌رسه‌ده‌ن اول ساویت حکومتینك آچلق سیاستیدر. باسماچیلقنك اجتماعی قایناغی ایسه — تورکستانگ بورژوآسی، ئه‌کینچیسی، قارا ایشچیسی — خلاصه، بوتون خلقیدر.

تورار ریسقول اوغلی اوزینك «انقلاب وه تورکستانك توب خلقی» دیگه‌ن کتابینگ باشلانغچندا (بیت XII): «ایگ آتاقلی آوروپالی (یعنی روس بولشه‌ویك) خادملار او زمان ییرلی خلقنك انقلابداغی رول وه اهمیتینی تقدیر ایتمه‌سلکده دوام قیلدیلار وه بو سببده‌ن اساسلی اختلافلار یوزه‌گه چیقدی. مثلا توبولین اورتاق تورکستان مرکزی اجرا قومیته‌سی مجلسله‌رنده‌ن برنده بو سطرلارنی یازوچی ایله قیلغان بر مناقشه‌سی اثناسنده توپپا-توغرو: مارقسیستلار باقیمندان اقتصاداً کوچسز بولغان قیرغزلار (قازاق تورکله‌ری) أولوب بیتمه‌ك مجبوریتنده‌درله‌ر. بو سببده‌ن وسائطنی آچلققا قارشی کوره‌شکه ایمه‌س، بلکه جبهه‌له‌رنی یاخشیراق ساقلاماققا صرف ایتمه‌ك انقلاب اوچون داها مهمدر — دیمشدی» دیب یازادر.

توبولین تورکستان بولشه‌ویکله‌رینك باشلوغی ایدی وه له‌نین

ایله استالین‌نڭ چیکسز اعتمادلارندان فائده‌له‌نیردی. اونڭ
«مارقسیستلار باقیمندان اقتصاداً کوچسز بولغانلقلاری سببلی أولوب
بیتوله‌ری لازم کیله‌درگه‌ن» تورکستانلیلارغا قاراشی ایسه تورکستا-
نداغی ساویت حکومتینك بزنك خلقیمزغا قارشی رسمی نقطهٔ نظر-
ندان عبارت ایدی. تورار ریسقول اوغلینك: «بو سببده‌ن اساسلی
اختلافلار یوزه‌گه چیقدی» دیگه‌ن احتیاطلی اخطارینك معناسی‌دا:
«آتاقلی روس بولشه‌ویکله‌رینك تورکستانلیلارغا مه‌نه شوندای قولو-
نیزاتورچاسیغا قاراشلارندان تورکستانلی قومونیستلار ایله روس
قومونیستلاری آراسندا اساسلی اختلافلار یوزه‌گه چیقدی» دیمه‌ك-
در؛ بوتون تورکستاندا «باسماچیلق احوال روحیه‌سینی» تربیه ایتب
کوچه‌تتر که‌ن، ملی جبه برلگینی یارابقان نه‌رسه مه‌نه شو اختلافلار ایدی.
آتاقلی بولشه‌ویکله‌رده‌ن بولوب تانیلغان اسقالوف «ژیزن
ناسیونالناسته‌ی» مجموعه‌سینڭ 1923 نچی ییلغی 3-4 نچی نسخه-
سنده «باسماچیلق تورکستاندا اجنبیله‌ر حاکمیتیگه قارشی عموم
تورکستان خلقینك ملی عصیانی صفتنده یوزه‌گه چیقدی» دیب،
باسماچیلققا «آوروپالیچا» (یعنی بر صنفی حرکت دیب — باشقارما)
قاراش کیشینی یاڭیلتماق دیمه‌ك» دیدر.
بو جهتده‌ن، بولشه‌ویکله‌رنڭ سوڭرادان «باسماچیلق»نی
ساویت حکومتینك تیشقی دوشمانلاری (قسماً اینگلته‌ره) تامانیدان
یاراتیلغان یالغز صنفی (بورژوآزی) بر حرکت دیب تعریف‌ایتشله‌ری
بوتونلای اساسسزدر وه بولشه‌ویکله‌رنك اوزله‌رینی آقلاماق اوچون
اویلاب چیقارغان اویدورمالاریدر.
باسماچیلق، عمومی-ملی بر حرکت، ملی استقلال اوچون
کوره‌ش، ساویت حکومتینڭ تورکستانداغی قولونیزاتورلق رذالت-
له‌ریگه قارشی مجادله اولاراق توغولموشدر.
اگر بزنك خلقیمز بر جبهه حالندا موسقوا قولونیزاتورلاریغا

قارشی قوزغالماغان وه آچ یالانغاچ هه‌م قورالسزدا بولسا اوز حق،
حقوقی اوچون کوره‌ش آچماغان بولسایدی، کیله‌چه‌کده اوز
بوووینینڭ (نسلینك) نفرتینی قازاناجاقدی.
توغرودر، باسماچیلق حرکتنده یاڭلیشلقلار، که‌مچیلکله‌ر،
هه‌مده بویوك یاڭلیشلق وه که‌مچیلکله‌ر بار ایدی. لاکن بونلار،
بزنی معارف وه مدنیت ایشیغندان محروم توتقان روسیه قولونیزا-
تورلق سیاستی نتیجه‌سیدر. انقلابقا بز اوزون دوام ایتکه‌ن روسیه
تضییقی آغیر خاستالغی سوڭندا بوتونلای کوچسزله‌نگه‌ن بر وجودله
اویغانوب کیردك. بز داها آیاقلاریمز اوستندا محکم توروب آلماغان
ایدك. قوللاریمز داها کوچسز ایدی. بز داها قورالدان فائده‌له‌نیشنی
دا اورگه‌نوب آلماغان ایدك. حتی او زمان بزنك قورالمزدا یوق ایدی...
باسماچیلق ساویت حکومتیگه قارشو کوره‌شنده موفقیتسزلققا
اوچرادی. اونك ته‌خنیکی وه تشکیلات-سیاسی ماهیتده بر کوب
سببله‌ری بار ایدی.
لاکن باسماچیلقنك موسقوا قولونیزاتورلق رذالتله‌ریگه قارشی
وه ملی استقلال اوچون کوره‌شینك عموم خلق حرکتی بولوب توغو-
لغانلغینی بو موفقیتسزلق وه یاڭلیشلقلار بزنك فکر وه ملاحظه-
مزده‌ن هیچ قاچیرالمایدر.
بو ملی استقلال بایراغی آستندا شهید توشکه‌ن مجاهدله‌ریمز-
گه تاڭری رحمتی!
بو بایراققا صادق قالغانلارغا میڭ رحمت!

— * —

باسماچیلار حقندا بر بولشه‌ویك أدیبی

[بولشه‌ویك أدیبی نیقولای تیخونوفنڭ «کوچه‌به‌له‌ر» اسملی أثرنده‌ن [(1)]]
جنیدنك قارداشی عائله‌سی (بولشه‌ویکله‌ر تامانیدان) اسیر
آلندیغی زمان، اونڭ آلتی یاشلی قارداشی اوغلی تویه (ده‌وه)

(1) Н.Тихонов, „Кочевники“, Москва 1931.

اوستندا اوتوروب، اونگله سویله‌شمه‌ك ایچین یانیغا کیلگه‌ن قیزیل عسکرله‌رده‌ن یوزینی أوگورور وه یومروقلارینی سیقیب هیچ سویله‌شمه‌ك ایسته‌مه‌س ایدی. آناسی تویه‌نگ یاندا یورومه‌کده‌ن تالوب قالدیغی وقت تویه‌ده‌ن سه‌کره‌ب توشوب ییرینی آناسینا بیره‌ر وه کیچیك، فقط وقارلی هه‌م عنادلی وجودیله قوجامان حیوانگ یاندا تاوشسز، یاواش-یاواش آدیملاردی...

باشقا بر بالادا قورباشی آنابالانگ اوغلو ایدی. آنا بالا (قیزیل عسکرله‌ر اوقدان) آغیر صورتده یارالاندی. باسماچیلار قیزیل عسکرله‌رده‌ن قاچماق مجبوریتنده قالدیقلاری زمان آنابالانگ تیزده‌ن أوله‌جه‌گینی اویلاب اونی قوتقاروغا وقت یوقاتشنگ فائده‌سز ایکه‌نلگینه حکم ایتدیله‌ر؛ فقط اوگا تینچ بر أولوم تأمین ایتمه‌ك ایچین یارالی، خاستا وجودینی قوم ته‌په‌له‌ری آرقاسیغا أیلتب، یانیغا بر آز سو، ییمه‌ك وه برده اون ایکی یاشلی اوغلینی قویوب کیتدیله‌ر.

بو بالا هه‌ر کون آتاسینگ یارالارینی باغلاب، بویوك بر بالمرلق بله‌ن سه‌کیز کیلومه‌تر اوزاقلقدا تاقردا بولغان بر آوولدان سو تاشوب کیتریر ایدی. آتاسی برآز توزه‌لوب، یاراسی حیاتی ایچین قورقوسز بر حالغا کیلگونچه هه‌ر کون قویاشنگ جهنمی قیزغینلغی آستندا 16 کیلومه‌تر یول یوروب سو، ئه‌کمه‌ك وه ییه‌مه‌ك تاشیردی.

شو ییرده اونلار بر کون بزنك قاراغوللاریمز تامانیدان اوشلاندیلار. چال آنابالانی عشق آباد خسته‌خانه‌سینه کتیردیله‌ر. بالادا آتاسیله برابر کیلدی. او، دائما آتاسینك یاتاغی یاندا تیرمولوب اوتورور وه کوزله‌رینی هیچ یارالیدان آییرماس ایدی. اوگا: — کیت، برآز کیز، اوینا. آتاك اویقولا یاتور. سه‌ن اوگا کیره‌ك ایمه‌س سه‌ن. اوگا ییدیره‌رله‌ر، ایچتیره‌رله‌ر وه باقارلار... دیدیکله‌ری وقت بالا.

— کیتمه‌یمه‌ن. اگر مه‌ن بو ییرده‌ن کیتسه‌م سز آتامنی أولدورورسز، آغولارسز، دیر ایدی.

بالا، (بولشه‌ویکله‌رگه قارشو) بویوك بر باسماچی قادار ارحیمسز ایدی!

باسماچی أولومده‌ن قورقماس وه دوشمانینی‌ده هیچ بر زمان آیاماس. بر قیشلاقنگ تارکوچه‌له‌رنده (دوشمانلارنگ کوچلی قوتینه قارشو آغیر وضعیتده قالدیقلاری وقت) باسماچیلار بعضاً توبه‌نده‌گیچه حرکت قیلادرلار: آرقاداغیلار، اوستلارندان پوتون قوراللارینی چیقاروب، قیزیل عسکرله‌ر قولیغا توشمه‌سین ایچین، اوزله‌رنده‌ن آلداغیلارغا اوزاتورلار. آلداغیلار قاچوب هه‌م قوراللارنی هه‌م اوزله‌رینی قوتقارورلار. آقاداغیلار ایسه بوتونلای قورالسز، یاخود یالغز برگنه پیچاق بله‌ن، هه‌م اوز آرقاداشلاریغا فرصت قازاندیرماق، هه‌مده دوشمانلاریله اوروشوب أولمه‌ك ایچین قووالاوچیلار اوستینا هجوم ایته‌رله‌ر...

*

بولشه‌ویك ادیبی تیخونوفنك اوز اثرنده کتیردیگی بو مثالله‌ر، باسماچیلق حرکتینگ، یعنی تورکستاندا روس پروله‌تاریات دیکتاتوراسیغا قارشو کوره‌شنك تورکستان خلقی روحنده نه قادار تیره‌ن بر صورتده پیرله‌شکه‌نلگینی وه باسماچیلارنك بو کوره‌شده قاندای بویوك قهرمانلق وه فداکارلقلار کورسه‌تمه‌کده بولغانلقلارینی تصویر ایته‌رلك جانلی نمونه‌له‌ردر، دیسه‌ك یاگلیش سویله‌گه‌ن بولمایمز.

ترجمه ایتوچی: صابر

* * *

«اوتراقلاشترو» اطرافندا

روسیه‌نك تورکستاندا یوروتوب کیلمه‌کده بولغان مستملکه سیاستی سلسله‌سینك بر قولینی‌دا شبهه‌سز تورکستانك کوچه‌به وه یاریم کوچه‌به اهالیسینی اوتراقلاشتریش مسئله‌سنده‌گی اویونلار تشکیل ایته‌در. بر طرفدان اوتراقلاشما أمکانلارینی بتیرمه‌ك، ایکنچی طرفدان اوتراقلاشما اوچون زورلاماق ستالیپین-قریووشاین حکومتله-

رینك تطبیق ایتدیكله‌ری مه‌تود ایدی. بر طرفدان چولله‌رده‌كی او-
توراق حیات وه زراعت خوجالیغنه مساعد یرله‌رنی روس مهاجرلا-
ریغا بیریب حتی یبتی سوده یوز میڭله‌رچه اوتوراق حیات وه
اینته‌نزیف خوجالق سیسته‌میگه كوبده‌ن كیچمش قازاقلارنڭ یر
وه ملكله‌رینی قوللاردان تارتوب آلوب روس قازاچی وه موژیق-
لارینه پایلاشتروب ایكنچی طرفدان قیرغز-قازاقلارنی ایكینچیلك
یارامایدرغان یرله‌رگه اوتوروشغا مجبور ایتشنڭ فضیلتنده‌ن بحث
ایتوچی مه‌نه شو ستالیپین حكومتی ایدی.

چارلق روسیه‌سی میراثی باشنه قونوب آلغان قیزیل روسلاردا
وه بر نیچه یل اول اوزله‌رینك تحقیر ایتدیكله‌ری عینی سیاستنی
تطبیقده، دوام ایتدیرمه‌كده هیچ بر تورلو اویات وه هیچ بر تورلو
وجدانی عذاب حس ایتمه‌یدرله‌ر. اونلاردا بر طرفدان مملكتنك
ایشكه یارارلق قسمینی روس مهاجرلاری بله‌ن تولدوروب(*)
كیره‌ك!» دیب باقیریشادرلار. بوكونده نه اوتراقلاندیریلیشی لازم
بولغان اهالی طبقه‌سینك اشغال ایتشی ایچین خوجالق جهتنده‌ن
موافق یر كورسه‌توچی، نه‌ده اوكا ایكینچیلكده اینته‌نزیف مالدارلق
خوجالیقغا كیچه بیلیش وسائط وه امكانی بیروچی بار.

ایسكیده‌نبه‌ری ملتچی توركستانلیلارنك كوره‌شوب كیلدیكله‌ری
بو میدانغا بوكون یرلی ملی قوممونیستدا توشمشدر. بو یرلی قوممو-
نیستلاردا ملتچی یورتداشلاری كه‌بی بو كیتشده اوزخلقلاری عاقبتنده‌ن
قورقماقدا وه اونگچونده قوللاریغا توشكه‌ن هه‌ر فرصتده بو
ایكنچی طرفدان «كوچه‌به وه یاریم كوچه‌به‌له‌رنی اوتراقلاشتریش
استقامتده بر تجربه آدیمی آتوب قالماقدالار(**). فقط قیزیل روس

(*) بوراده «توركستان-سیبیریا» تیمر یولی بوییغا 4 یوز میڭ روس مهاجر-
ینی كتیرتیب یرله‌شتریلگه‌نلگینی ایسله‌تیب اوتوش كیره‌ك.

(**) بز قازاق قوممونیستلارینك وقتیله موسقوادا ساقلانغان آتاقلی توركستان
ملتچیسی علی خان بوكه‌ی خاننی یاشیرینچا كوروب، اونیگله ساویت حكومتینك توركستا-
نداغی یر وه اوتراقلاشترو پروژه‌له‌ری اوستنده مذاكره‌له‌ر ایتب یورغانلارینی‌دا
توركستان ساویت مطبوعاتندان بیله‌مز.

ایمپه‌ریالیزمینك قهار سیاستی وه بو عنصرله‌رنی أمانسز صورتده تعقیب
ایتوب چینه‌ب ایزمه‌كده. وقتیله یر اصلاحاتی كیچیرمه‌ك تشبثنه
كیریشكه‌ن توركستانلی قوممونیستلارنڭ اكثریتی بوكون یا سور-
گونده دربدر بولوب یورادرلار وه یاده قاراگلق چه‌قا زندانلاردا
چورومه‌كده‌له‌ر. بو مسئله اوستنده آیریم یرلی قوممونیستلارنك فكر-
له‌ری گنه ایمه‌س بو «مستقل»، «مختار» جمهوریتله‌رنك قوهٔتشریعیه
وه اجرائیه‌له‌ری طرفدان برلكده بیریلگه‌ن قرارلاردا موسقوا
آگه‌نتینك بر «كیچمه‌س!»ی قارشوسندا سوگه‌توشوب كیتمه‌كده‌در.
حقیقی وضعیت بوندان گنه عبارت بولسادا ساویت روسیه آگه‌نتوراسی
نشریاتندا بر قانچا «لاشترو»، «لاندیرو»لار قاتاریدا برده بر
اوتراقلاشترو مسئله‌سی توراادر.

توركستان خلقی ملی منافعی نقطهٔ نظرنده‌ن مهم بر معنا أفاده
ایتمه‌گه‌ن، صرف ساویت روسیه مستملكه سیاستی ایجابی اولاراق
یوروتولمه‌كده بولغان بو اوتراقلاندرو ایشله‌رینك بو شكلنده بولسادا
باریشی ساویت مطبوعاتندا قیزیق بر منظره عرض ایتمه‌كده‌در.

بو اوتراقلاندیرو مسئله‌سنده‌ن بحث ایتوچی «سوسیالدی قازا-
غستان» غازیتاسی (24. 9. 32) «ره‌سپوبلیكالیك اوتراقچیلاندیرو
قومیته‌تینڭ سوگغی خابارینا قاراغاندا اوتراقچیلاندیرو جومیسی
اوبلاستتاردیگ قایسیسندا بولسادا ناچار جوروب جاتقان كورونه‌دی.
تیسستی مینده‌تن اورونداب اوتورغان برده بر اوبلاست جوق. بوغان
باستی سبب اوتراقچیلاندیروجومیسنه تولوق كوگل بولماغاندق»دیدر.

توركستانك دیگر بر بورچنده، قیرغزستان وه عمومیتله اورتا
آسیادا بو مسئله‌نك باریشندان بحث ایتوچی «پراودا ووستوكا»
غازیتاسی بو مسئله بله‌ن توغرودان توغرو علاقه‌دار بولغان بعضی
بر أداره‌له‌رنك بو مسئله‌نك سیاسی اهمیتینی اوزلی آلمادیقلارینی،
كوب یرله‌رده اوتورتما وه یر كورسه‌تمه ایشله‌رینك سوڭ درجه‌ده
غیرموافق یوروتیلغانلیغینی، اوتورتولاجاق خلق كتله‌سینك اشترا كیسز

حتی اکثریتده اونلارنك رأیی قارشوسندا قرارلار بیریلیب ایش کورولدیگینی یازادر. عینی غازیتا بو صورتله آلوب باریلغان اوتراقچیلاندرو سیاستینك ساویت حکومتینك غایەسی بولغان قوللەقتیفلەشتریش ایشی نقطهٔ نظرندەن هیچ بر تورلو فائدەکتیره آلماسدان بالعکس صرف بایلار وه اونلارنك آگەتوراسی اوچون فائدەلی بولاجاغینی یازادر. عینی محررگەکوره قیرغزستاندا اوتراقچیلاندیریلماقدا بولغان اهالینك حرثی-حیاتی وضعیتلەری‌ده سوك درجەده آغیر ایمش. (10. 10. 32)

قازاغستانك یدی غربی آوداندا اوتراقچیلاندیرما پلانینك بەجەریلیشی حقنده خبر بیروچی «سوسیالدی قازاغستان» غازیتاسندا شو فقرەنی کورەمز. (16. 9. 32)

«اوتراقچیلاناتن چارواچیلاردیك سانی 9000، سالناتن اوی 1352، آت قورا — 46، استق ساقتایتن اسکلاد — 35، سامان ساقتایتن سرای — 42، مونچا — 34، سییر قوراسی — 46، قوی قوراسی — 28. بونلاردی سالو اوچون کورسەتیلگەن آقچادا 5 میلیون 310 میك 372 سوم بولغان.

مەنه شو یدتی آودان (قصبه) اوچون کورسەتیلگەن پلاندان یلنك 10 آوغوستنه قادار شو نسبتده ایش کورولگەن بولغان:

اوی سالو پلانی یوزده 5، آت قوراسی یوزده 8,7، مونچا یوزده 6,3، قوی قوراسی یوزده 7,1، آشلق دوکانلاری یوزده 14,3، سامان سرایی یوزده 9,5، سییر قوراسی یوزده 50(!)، آشلق ساقلایتن اسکلاد یوزده 71,4 (!!)

عینی غازیتانك معلوماتیغا کوره بوتون آودانلاردا پلاننی بەجەریش ایشی جوده ضعیف ایمش. وظیفەسینك اڭکوب قسمینی بەجەرگەن بر آوداندا پلان یوزده 29,6 بەجەریلگەن ایمش. بوگا

مقابل پلاننی یوزده 0,6 گنه بەجەروچی آودانلاردا بار ایمش(*).

«پراودا ووستوکا» غازیتاسنا کوره قیرغزستاندا بر قانچا رایونلاردا اوتراقلاندیرو پلانی یالغز یوزده 25، اطرافندا بەجەریلدیگی کەبی اساس اوتراقچیلاندیرو رایونی سانالغان ستالین وه کیتمان تیپه رایونلاریندا بەجەریش نسبتی بوگا هەم یتمەس ایمش.

مەنه بوساویت روسیه مستملکەسیاستی ئەقس‌پەرەمەتی (تجربەسی) اوزی بوحالدا ایکەن بواوتراقچیلاندیرو رایونلاری اهالیسی، ایسکی حیات منبعندەن، مشغولیتندەن محروم ایتیلگەن. اوگا بو واديده نه بر واسطه وه نەده بر امکان قالدیریلغان. مجبور ایتیلدیکی یەگی ساحه اوچون نه درجەده حاضرلق وه نه درجەده امکان بیریلمه‌کده بولغانلیغینی‌دا یوقاریغی ساویت غازیتالاری یازولاریندا کوروب تورامز. بو یوزدەن بوکون تورکستان کوچەبه وه یاریم کوچەبه‌اهالیسی محیطنده فجیع بر صحنه اورتاغا چیقغان. بو حالنی کورگەن وه بو وضعیتنك عاقبتینی روس مستملکه سیاستی تأریخنده‌کی مثاللاردان پەك اعلا بیلگەن تورکستان یرلی ملی قومونیستی‌دا «مەن قومونیست مەن. اما ملیت وه حیثیتمنی روسغا ساتقان قومونیست ایمەسمەن!» دیب کورەش میدانیغا آتیلماقدادر. هەرکون بر آزدا کوچەیمه‌کده بولغان تورکستانلی وه روس ایمپەریالیزمی کورەشلی کورونوشلەرندەن بری‌ده مەنه بو وادیدادر. تورکستان ملتچیسی «تورکستان تورکستانلیلاریکدر» دیرکەن تورکستان ملی قومونیستی‌دا «تورکستاندا یاشاش حقی ایلك سیراده تورکستانلینکدر» دیدر. بو افادەلەرنك هەر ایکیسینك‌ده هدفی تورکستانداغی روس مستملکه وه مهاجرت سیاستیگه مقاومتدر.

تیمور اوغلی

(*) بوندان کورونەدرکه «یاش تورکستان» نك 38 نچی ساننده «سوسیالدی قازاغستان»دان آلیب کیتردیگمز «اوتراقلاشترو»غا عائد بولشەویك معلوماتی بوش رقملاردان گنه عبارتدر.

باشقارما.

تورکچه آی آتلاری

بولتور سەنتابر آخرلارندا استانبولده بولوب اوتکەن «تورك تیلی قورولتایی» تیلیمیزنگ اوز قایناغینگ یەگیدەن آچیلیشیغا یول بیردی. شو قورولتایدان سوك بورون قوللانیلمای، اونوتولماق اوزرە بولغان سوزلەر تورك غازیتالاری بیتلەرندە اوچراتیلا باشلاندی. بو تورلو اورونوش اوز تورکچەمزگە سیق باغلانغان بز تورکستان تورکلەرینی آیریچا قوانترماقدادر... «تیل انقلابی» — «آتاما» (اصطلاح) لارنگ اوزگەریلیشینی آلغا قویماقدادر. شو مناسبتله بز، 1926 نچی یلی مارت آیندا سمرقندده چیققان «معارف وە اوقوتغوچی» مجموعەسندەن «تورکچه آی آتلاری» باشلوقلو مقالەنی توبەندە باسماقدامز.

بونیگله «یاش تورکستان» بو «آی آتلاری»نی قبول ایتدیرمەك نیتندە ایمەس، آنجاق اولارنی ایسکەرتیب، تورك تیلی یولوندا ایشلەوچیلەرنگ نظر دقتلەرینی جلب ایتمەکنی گنە ایستەیدر.

«تورکچه آی آتلاری»نی اوقورکەن اختیارسز فرانسز بویوك انقلابی «تقویم»ینی (Calendrier) ایسلەمەی اوته آلمایسز. معلوم که 1793 نچی یلی 24 نویابر (ایکنچی تشرین)دە فرانسز انقلابی ملت مجلسی (Convention Nationale) «تقویم»نی هەمدە آی آتلارینی اوزگەرتیشکه قارار بیرگەن ایدی. بو قارار بویونچا، خرستیان عالمندە قبول ایتلگەن «میلادی تأریخ» اورنیغا «جمهوریت تأریخی» آلینب، بو «تأریخ» 1793 یل 22 سەنتابر (ایلول)دان باشلانغان ایدی. یەگی آی آتلاری ایسه یل موسملەریگه قاراب قویولغان ایدی.

مثلا، کوز آیلاری: Vendémiaire (معناسی بزنگچه «خرمان» دیمەکدر)، Brumaire (تومان، تومانلو)، Frimaire (قراو، قیراغی).

قیش آیلاری: Nivôse (قارلی، آقپان)، Pluviôse (یاغمورلو)، Ventôse (یەل، یەللی).

کوکلەم آیلاری: Gemrinal (اوسوم، کوکەریش، چیملەنمە)، Floréal (چیچەك، چیچەکلی)، Prairial (کوك دالا، چمنزار).

یاز آیلاری: Messidor (اوراق آیی، تیریم آیی، اونوم آیی)، Thermidor (ایسیقلق آیی «چیلله»)، Fructidor (یمیش آیی، میوەلی).

کورونورکه یلنی موسیمگه کورە بولوب، آی آتلارینی موسیمگه کورە آتاش طبیعی بر نەرسەدر. انقلابنك بورجی هەر نەرسەنی طبیعتگه یاقینلاشتریش، ملی انقلاب — هەر نەرسەنی ملی طبیعتگه یاناشترماقدان عبارتدر.

توبەندە باسیلماقدا بولغان «تورکچه آی آتلاری» تورك وە تورکچیلك بیلگیچلەرینگ (عالملارینگ) کوزلەریگه توشوب، اونلارنی «یەگی تورك آی آتلاری»نی آخترماقغا قوزغاتسا، بز کوب قووانار ایدیك. «یاش تورکستان» باشقارماسی.

تورکچه آی آتلاری

آز، اوت یاقماس، کوکوك، چیلله، سارچا، قیر کویەك، میزام، قاراچا، قازان، قاکتار، آقپان، نوروز.

یاز سوزندەکی «یا» «آ» آلماشینب «آز» بولغاندا یاز موسیمینگ باشلانغیچی بولغان مارتگه خاصلانیب ئەیتلگەن. مەقال: «آز بولمای یاز بولماس؛ یاز بولمای ماز(1) (اوت) بولماس». آپریل کیرگەندەن سوك کونلەر ییلقیب اویلەردە اوت یاقیلماغانیدان «اوت یاقماس» دیگەنلەر. مای آیینگ باشیدا کوکوك قوشی کیلیب سایرای باشلایدر. شول مناسبت بلەن مای آیغا «کوکوك» دیلەدر.

(1) «ماز» «مەز» — قازاق شیوەسندە «راحت» «قووانچ» «سەوینچ» دیمەکدر.

باشقارما.

کوکلەم بلەن یاز موسمی ایکەوی آلتی آی بر طبیعتدە بولوب، شو آلتی آینگ اورتاسی مای‌نگ توگەگەن وقتیدر. اورتا اورون، اورتا زمانغا اسکی تورکچەدە «چیللە» دییلەدر. شونگ اوچون ایکی موسمنگ آراسیدا بولوش مناسبتی بلەن ایون آیغا «چیلدە» یاکە «چیللە» دییلەدر. یاشیللق توگەیدر. یر یوزیدە هەر نەرسە سارغایا باشلایدر. شول مناسبت بلەن ایول آیغا «سارچا» دییلەدر.

آوغوست آیندا قوی، ایچکیلەر قاچسا قیش کونیدە بالالاوغا توغرو کیلەدر. آوغوست آیندا قوی لار، ایچکیلەرنی کویلەو (قاچیرو)دەن ساقلاش اوچون قوچقار تەکەلەرنگ بیلیگە کیگیزدەن کویەك (توسقان) باغلانادر. (اول کویەك اوقتوبردە آچیلیب قاچیریشغا ایرك بیریلەدر). مەنە شو قوچقار تەکەلەرگە قیردا یورغانلاریدا کویەك باغلاش مناسبتی بلەن آوغوست آیغا «قیر کویەك» دییلەدر. مەقال: «قیر کویەك (آوغوست) توسەر، قیرغی بالاپانین (قوشنگ جوجەسی) اوچورار.»

سەنتابر آیندا بعضی چوپلەرنگ باشیدا ماميق — پاختاغا اوخشاغان آق بر نەرسە — اوچوب یرنی آق نەرسە باسادر. شونگە ایسکی تورکچەدە «میزام» دییلگەنیدەن سەنتابر آیغا هەم «میزام» دییلەدر. «م»، «ن» آلماشتریلیب «میزان» هەم دییلەدر.

اوقتوبر توشسە قیردا یوراتورغان قاراچا، قواگغز بر نیچە کونلەر کون‌تون قاتیب ایسیق یاققا کوچوب کیتەدر. شول مناسبت بلەن اوقتوبرگە «قاراچا» دییلەدر. مەقال: 1 — قاراچانگ قاری تورماس؛ 2 — قاراچانگ توخومدای قاری یاغسا، آلتی آیلق یولغا چیق.

ایسکی تورکلەرنگ یازغی آوقاتی قاتیق، سوت (آق) بولادر. نویابر آیندا سیغیرلەر سوتدەن قالیب (آق) توگەیدر وە

قازان آسیلا باشلایدر. قازان آشی کیریشی مناسبتی ایلە نویابر آیغا «قازان» دییلەدر.

تیرلەب کیلگەن آتنی چوپ ییدیرمەی تاك آشیریب قویوشغا ایسکی تورکچەدە «قاگتاریب قویوش» دییلەدر (2). دیقابر آیندا قاتیق ساووق بولوب آدەم کوب یورمەی حیوانلارنی‌دا قولدان ییدیرەدر. دالانگ چوپلەرندەن قاگتاریلادر. شول مناسبت ایلە دیقابر آیغا «قاگتار» دییلەدر. مەقال: «قاگتاردا قارغا آدیمندای کون اوزایدی» یعنی کوننك اوزونلغی قارغانگ قدمیدیك بولوب قالدی.

یانوار آیندا قار کوب یاغیب بوتون یردە قارا یر قالماسدان آقاریب کیتەدر. شول مناسبتلە یانوار آیغا «آقپان» دییلەدر. مەقال: «آقپاندادا آت آدیمندای کون اوزایدی».

چوپچەك: آقپان — آقپان آلتی کون —
آی های سەنگ قاتووك
أولچەب آسقان ئیتیکە —
قوناق کیلسە قاتی کون.

فیورال آیغا «نوروز» دییلەدر، کە فارسینگ «نوروز»یدەن آلنغان بولوب، ایسکی ایران تیلیدە مارتنگ آتی ایدی.

ایندی کوکلەم (بهار) آیلاری: آز، اوت جاقماس، کوکوك؛
یاز آیلاری: چیللە، سارچا، قیر کویەك؛
کوز آیلاری: میزام، قاراچا، قازان؛
قیش آیلاری: قاگتار، آقپان، نوروزدر.

بو تورت موسمنك تعریفی شوندایدر: یاپیلغان، قیسیلغان، قاپلانغان، سیقیلغان کبی حاللاردا بولغان نەرسەلەرنی آچیب، یاپیب کینگەیتب یوباریشغا تورکی تیلدە یازماق (یاپماق) دییلەدر. مارت،

(2) «قاگتارماق» آتنی بر مدت (ساووغونچا) ییدیرمەی قویماق، «تاگ آشیرماق» ایسە تون بویونچا قاگتارماق‌در. ؛ شقارما.

آپریل ، مای آیلارندا دونیا یلینب یرده کوك چیقیب ، مال بالالاب هەر نەرسەنگ یاپیلغان ، قیسیلغان حالیدان کینگەیش وقتی کوکلەمدە بولادر. شول مناسبتله بو میزگل-موسمگه «کوکلەم» دییلەدر.

ایسکی تورکلەرده یل باشی کوکلەمنگ برنچی آیندان ساناالور ایدی.

تورکلەر ایسکی زمانلاردا چاروا باقیب ، چاروا اوسدورگەن ایدیلەر. چاروانی اوتلادیغی تامانغا ایرکنلەتیب یوباریشغا «جایو» دییلەدر. هەمده اوتلاق یرلەرگه «جایلاو» (یایلاو) دییلەدر. ایشسز بیکار یوروشغا هەم «جای یوروش» دییلگەنیدەن ایون ، ایول ، آوغوست آیلاری جای یورولا تورغان وقت بولوب بو آیلاردا تاغلارغا چیقیلیب چاروا باقیلغانیدان بو اوچ آیغا «جای» یاکه «یاز» دییلەدر. قازاق ، قیرغیز ، تاتارلار «جای ، جایو ، جاییلیب ، جایلاو ، جایماق» اوزبیکلەر «یاز ، یایو ، یاییلیب ، یایلاو ، یایماق» دیب قوللانادرلار.

قویلارنگ یونینی مای ایچندە آلیشغا-قیرقو ، آوغوستنگ آخری وه سەنتابر باشلارندا آلیشغا «کوزەو» دیرلەر. سەنتابر ، اوقتوبر وه نویابر آیلاریغا هەم شو مناسبتله «کوز» دیرلەر.

نویابردان سوك ساووق بولوب ایرکچیلك ، کیگچیلکلەر کەمیب یورت-روزغار قیسیلادر. شو مناسبتله دیقابر ، یانوار ، فیورال آیلاریغا «قیس» دییلەدر. قازاقدان باشقالار «س» اورنیغا «ش» کیلتریب «قیش» دیب یورگوزەدرلەر.

آلتی آی یاز ، آلتی آی قیش یوروتولەدر. مەقال: یاز یازیل ، قیش قیسیل.

حاضردا اوشبو تورکی آیلار قازاقلار آراسندا هەم ادبیات وه هەم خلق تیلیده ساقلانیب وه ایشلەنیب کیلەدر. احمد احمدی.

بر تاریخی افتراغا قارشی

اسلامیت تاریخینه عائد بوتون آوروپا درسلك کتابلەرنده خلیفه عمرنگ قاندای قیلیب «مشهور اسکندریه کتبخانەسینی یاندیرتغان»لغی حقنده حکایه کتیریلەدر. بو حکایه مەنه شوندەن عبارت: خلیفه عمر اسکندریەنی فتح ایتدیگی زمان دونیانگ ایگ بای کتبخانەسی بولغان مشهور اسکندریه کتبخانەسینی: «اگر بو کتبخانەده کی کتابلەر ایچندەده قرآندا یازیلغان نەرسەلەرگنه یازیلغان بولسا ، بو کتابلەر آرتقچادر؛ اگر اونلارنگ ایچنده قرآندا یازیلماغان نەرسەلەر هەم بار بولسا او زمان او کتابلەر ضررلیدر. اونگچون بو کتبخانەنی یوق قیلماق لازمدر» دیمش وه یاندیرماقنی امر ایتکەن ایمش. تاریخ درس کتابلەری بوگا برده «مەنه شوندای قیلیب ، متعصب باربار مسلمانلار یوزوندەن دونیانگ ایگ بای علم خزینەسی محو بولدی» جملەسینی قوشادرلار.

«اسکندریه کتبخانەسینگ خلیفه عمر تامانیدان یاندیریلیشی» حقندەغی بو حکایه آینقسا روسلارنگ خوشنه کیلەدر: روس مکتبلەرنده اوقوغان بز مسلمانلارنی دائما مەنه شو حکایه بلەن زیرکتیرلەر ایدی. «مسلمانلار باربادرلار» — مەنه ، بو حکایەنگ داها مکتب سیرالارندا ایکەن پاش مکتبلیلەرنگ مییەسیگه سوققان فکری. مبالغەسز سویلەمەك ممکندر ، که «خلیفه عمر تامانیدان اسکندریه کتبخانەسینك یاندیرتیلماسی» ایسکی روسیەنك مسلمانلققا قارشو سیاستینگ اساسلارندأن بری ایدی. میسیونەر ا‌وستروئومووف هیچ بر زمان — «متعصب باربار عمرنگ جنایتی»نی ایسلەتمەسدەن کیچه آلماس ایدی. روس غازیتالاری حاضردا هەم بزگه قارشو بو «حجت»نی قوللانونی سەوەرلەر. 1923 نچی ، یاخود 1924 نچی یلدا (آنق ایسمده ایمەس) بولشەویکلەر مسلمانلارنگ باربار بولغانلقلارینی کورسەتمەك مقصدیله اوفا مسلمان روحانیلارینگ قورولتا-

يندا خليفه عمرگه وه عموميتله مسلمان عالميگه قارشو قويولغان
بو ايسكى افترانى قورولتاى قرارنامەسيغا كوچلەب كيريتكەنلەرايدى.
عينى افترانى بز ايندى تاشكند غازيتاسى «پراودا ووستوكا»نك
بولتور اوقتوبرنگ 30 نده چيققان سانندادا اوقوب اوتوروبمز. بو
سفر اسكندريه كتبخانەسينگ «خليفه عمر تامانيدان ياندير تيلغان»-
لغينى يازماقنى موسقوا بولشەويكلەرى ايران، توركيه وه آفغانستان
خلقينى «متعصب وه باربار» قيليب كورسەتمەك اوچون لازم تاپقانلار.
بو قاريداغى غازيتا ايناندير ادركه «توركيەده (هەم ايران وه افغانستا-
ندا) بوندان ميگ ييل ايلگەرى ئەلله قانداى مدينه وه مكه علمالا-
رينگ مناقشه ايتديكلەرى نەرسەلەردەن بحث ايتوچى قويوق ديندار
غازيتالار باردر»... بو «تورك متعصبلغى»نك سببى، موسقوا بولشە-
ويكلەرينگ فكرنچه، «اسكندريه كتبخانەسينى ياندير تقان» وه بو-
نگله توركلەرنگ دينى تعصبينى الى الابد كوچەيترگەن خليفه عمر
اورنەگنده آقتاريلماليدر.

توركيەلى قارداشلاريمزنگ بولشەويگ دوستلاريغا بو توغرو-
دا بر جواب بيريب بيرمەسلكلەرينى وه نيمه جواب بيرەچەكلەرينى
بز بيلمەيمز. فقط بز اوز تامانيمزدان توبەندەگيلەرنى ئەيتوب اوتونى
لازم ديب بيلەمز:

اسكندريه كتبخانەسينگ خليفه عمر تامانيدان ياندير تيلغانلغى
حقنداغى حكايەده بر كلمه هەم حقيقت يوقدر. فرانسه آقادەميسى
(„Académie des inscriptions et belles-lettres“) نگ 1923 نچى
يىلى 30 نچى مارتدا چيقغان «تان» غازيتاسندا باسيلغان راپورندا
سويلەنديگنه كوره «بو (اسكندريه كتبخانەسينگ حضرت عمر بويرو-
غيله عربلەر طرفندان ياندير يلماسى) ماصالى برنچى دور تاريخچى-
لاريغا معلوم بولماغان وه يالغز 12 نچى عصر اورتاسنداغنه توغولغان
ايدى.» شونيگ اوچون «بوتونلاى يالغان بولغان بو ماصال

آتيلماليدر»(*).

عجبا اسكندريه كتبخانەسينى كيم وه قاچان ياندير مشدر؟

روسچه بروقهاوز-ئەفرون قاموس الاعلامنده (1891 نچى
يىلغى چاپى) ديەلەدركه: «... اسكندريه كتبخانەسينگ بوتون روم،
يونان، هند وه مصر ادبياتينى اوز ايچيگه آلغان بويوك قسمى ميلاد-
دان بورون 48 نچى وه 47 نچى ييلدا يوليئوس سەزار ايلەمصر ليلار
آراسندا واقع بولغان شدتلى سوغوش چاغندا يانمشدر...
ايكنچى قسمدەن عبارت وه 2 نچى پتولومەئوس زماننده توپلا-
نغان كيچيك كتبخانه ايسه بويوك تەئودوسيوس دوريگه قادار ساقلانغان
وه اونگ حكمرانلغى اثناسنده سەراپيس (قديم مصر الهلارندان
برى)گه عبادت ايتونگ دوام قيلووندان غضبلانغان وه پاتريئارخ
تەئوفيل تشويقى آستندا (كتبخانەنك بولوندوغى)سەراپيون محلەسيگه
هجوم ايتكەن متعصب خريستيانلار تامانيدان (341 نچى ييلدا)
داغتيلمشدر. مشهور علم خزينەسى، عمر دورندەكى عربلارنگ
اسكندريەنى آلولارى چاغندا (642 نچى ييلدا) ايمەس، مەنه بو
وقعه اثناسنده خراب بولمشدر.»

كورديگگز وجهله، اسكندريه كتبخانەسى اسكندريه شهرينگ
عربلار تامانيدان فتحندان 301 ييل ايلگەرى «باشدا پاتريئارخ تەئو-
فيل ايله برابر متعصب خريستيانلار» طرفندان خراب قيلنغان. ايندى
فرانسه آقادەميسينگ يوقاريدا كتيرديگم «اسكندريه كتبخانەسينگ
عربلار تامانيدان ياندير يلماسى حقنداغى ماصال 12 نچى عصرنگ

(*) („**L'incendie de la bibliothèque d'Alexandrie.** M. Casanova fait une communication sur l'incendie de la bibliothèque d'Alexandrie par les arabes. Cette légende inconnue des premiers historiens a pris naissance au milieu du XII siècle . . . Il convient de la rejeter comme entièrement apocryphe.“)

اورتالارندا توغولغان» دیگەن بیاناتینی بر ایسکەریگز. او دورده نەلەر بولوب اوتکەن ایدی؟ اورتا مکتب قورصینی کیچکەن هەر بر انسان سزگه 11 نچی وه 12 نچی عصرلار آراسندا خریستیان غربینگ اسلام شرقیغا قارشو «اهل صلیب محاربەلەری» بولوب اوتکەنلگینی سویلەیە آلادر. 12 نچی عصر اورتاسی دیمەك، 2 نچی صلیب محاربەسینگ سوگی وه بو محاربه ایله 3 نچی صلیب محاربەسی آراسندا اوتکەن زمان دیمەکدر. 2 نچی صلیب محاربەسی خریستیان آوروپاسی اوچون موفقیتسزلقله بیتدی. اهل صلیبلار دمشقنی محاصره آلتنه آلدیلار وه موفقیتسزلقڤا اوچراغاندان سوڭ کیری قایتوغا مجبور بولدیلار ایدی. ئەنە شو چاغدا خریستیانلارنك مسلمانلارغا قارشو دوشمانلغینی آرتدیرماق مقصدیله «اسکندریه کتبخانەسینك عمر تامانیدان یاندیریلووی» افتراسیگه لزوم کورولگەن بولسا کیرەك.

اوز زماندا معاصرلارندان «فاروق» لقبینی قازانغان خلیفه عمرنگ خاطرەسی بزنگ مدافعەمزغا احتیاج حس ایتمەیدر.

بو چیرکین افترانی رد ایتەرەك بز عینی زماندا اونگ روسلار تامانیدان سیاسی غرضله قوللانوویغا پروتەست قیلامز.

بالذات مەنم خاطرمدا بو افترا ایله علاقەدار ایکی وقعه ساقلانوب قالمشدر. برنچیسی: 1911 نچیییلدا ایدی. تاشکندده بر نیچه آدامدان عبارت کیچیك بر مجلسده مشهور اوستروئوموف مسلمانلار حقنده مصاحبه قیلار ایکەن سوز آراسندا «اسکندریه کتبخانەسینگ عربلار تامانیدان یاندیریلغانلغینی» سویلەگەن ایدی. بو خصوصدەغی حقیقتنی مەن روسچه بروقهاوز-ئەفرون قاموس الاعلامندەن بیلیرایدم. اوستروئوموفگه بونی سویلەدیگم زمان او، ساووق قانلیلق بلەن: «قاموس الاعلام نه ایستەرسه اونی یازا بیلیر، فقط بز اسکندریه کتبخانەسینك مسلمانلار تامانیدان یاندیریلغانلغینی سویلەمەکده دوام ایتەمز» دیب جواب بیرگەن ایدی.

(1944)

ایکینچی وقعه ایسه آرتق مهاجرتده بولوب اوتکەن ایدی. «پوسلەدنی‌یه نوووستی» غازیتاسینگ 1923 نچی ییل 10 نچی مارت سانداغی باش مقالەدەده بو افترا حقنده ایسلەتیلیب اوتولگەن ایدی. مەن بروقهاوز-ئەفرون‌دان اقتباس ایله غازیتا باشقارماسیغا بر مکتوب یازوب یوباردم. غازیتا مەنم مکتوبمنی باسوب چیقاردی وه فقط اوگا أدارەسی تامانیدان بر اخطار قوشوب قویدی. اخطارده او جملەدەن عیناً شوندای‌دا دییلگەن ایدی.

«مصطفی چوقای اوغلی حقلی‌در... فقط... عمر حقنده دوران ایتوب یورگەن ماصالدان بز فقط اوز فکریمزنی داىٔما آچیق افاده ایتووده اجتماعی بر سیمبول بولغانیچون استفاده ایتکەن وه بونگله تورانچیلارنگ وطنپرورلك حسیغا توقونونی قطعیاً اویلاماغان‌ایدك».

(«پوسلەدنی‌یه نوووستی»نگ 1923 نچی ییل 15 نچی مارت سانیغا باقیلسین).

خلیفه عمر قایدا — تورانچیلار قایدا!

هەمده بو، ایگ معروف روس سیاسی خادمی وه ایگ بویوك تأریخ عالملارندان سانالغان میلیوکوفنگ اوزی تامانیدان یازیلغان ایدی. بوندان سوڭ بولشەویکلەرنگ نادانلقلاریغا کوز یوموب اوتمەكده ممکن‌در...

درحقیقه، بولشەویکلەر «تورك غازیتالارینگ دینی تعصبینی» قای یرده کورگەن ایکەنلەر؟

قازاچی مسئلەسی („Казачий вопрос“)

باشقارمادان: توبەنده باسدیغمز مقاله «آزاد قازاچی» مجموعەسینگ مدیری وه باش محرری ایغنات بیلی افندی طرفندان کوندەریلمشدر.

قازاچی مسئلەسنده بزنك نظردقتمزنی هەمده سیمپاتیمزنی جلب ایتەدرگەن اساس

(1945)

نقطه‌ـ قازاچیلارنك اوزله‌رینی روسلاردان بوتونلاری باشقا بر ملت دیب تانولاری هه‌مده روسیه‌ده‌ن آیریلیب اوز آلدیلاریغا مستقل بر دولت قورو کوره‌شیگه کیریشوله‌ری‌در. بوراده شونی‌ده ئه‌یتب اوتوشیمز کیره‌ك، که قازاچیلارنگ بزله‌رگه (یعنی قافقاسیا ایله تورکستانغا) قاراغان چیگه‌ره چیزیقله‌ری اوستنده بر آز آڭلاشیلماوچیلققا اورون بیره‌درگه‌ن یرله‌ری‌ده یوق ایمه‌س. لاکین بز، اوزیمز وه قازاچیلار اوچون‌ده اڭ بویوك دوشمان بولغان روسیه ایمپریالیزمندان قورتولوب آلغاندان سوڭ بو چیگه‌ره مسئله‌سینگ «آربیتراژ» آرقالی دوستلق ایله ییشیله‌جه‌گیگه ایناناممز.

*

قازاچیلار، شرقی آوروپا سلاویان (ایسلاو) خلقلارینگ آیریم بر تارماغی بولوب، بوندان ایکی یوز وه داها کوب ییل ایلگه‌ری بر نیچه آیریم جمهوریتله‌ر قوروب مستقل دولت حیاتی یاشاغانلار ایدی.

روس استیلا کوچله‌ری تضییقی آستندا قالغان قازاچیلار برنچی په‌تر وه 2 نچی یه‌قاترینا روسیه‌سیله قیلغان محاربه‌له‌رنده یه‌ڭیلیب قالوب اوز استقلالیتله‌رنده‌ن آیریلدیلار.

قازاچیلار بورونغو ایمپه‌راتورلق وه ایندیگی ساویت روسیه‌سی ترکیبنده‌ده اوز تاریخی یورتلارینگ توب خلقی بولوب، آتا-بابالاردان قالغان یرله‌رده یاشاب کیلمشله‌ر وه یاشاماقدادرلار.

اولله‌ری شرقی آوروپانگ جنوب-شرقیسینی ایگه‌لله‌گه‌ن قازاچیلار آقرین-آقرین روسیه ایمپه‌راتورلغی ایچنده 12 ولایت تشکیل ایتدیله‌ر. بونلاردان آلتیسی، قالموق خلقی یرله‌ریله برابر، دون نهری (اوقراینا چیگه‌ره‌سی)، آزاق وه قارا ده‌ڭیزله‌ر، قافقاس تاغلاری، قاسپی (حزر) ده‌ڭیزی هه‌م اورال تاغلارینگ جنوب ایته‌کله‌ری آراسنداغی توتاش بر کیڭلکنی ایگه‌لله‌یدر. اوچ قازاچی ولایتی سیبیریاده، اوچی‌ده اوزاق شرقده — بایقال کولی آرتندادر.

بورونغو روسیه دولتی قازاچیلارغا برگنه رول یوکله‌تکه‌ن ایدی. او هه‌م بولسا — آغیر بر عسکری مکلفیت، روسیه دولتی

ایچنده دائمی عسکری خدمت ایدی. قازاچیلار بو شرائط ایچنده‌ده اوز قازاچیلق خصوصیتله‌رینی، ملی شعورله‌رینی، عصرلاردان به‌ری یاشاب کیلگه‌ن خصوصی قازاچیلق حیاتله‌ریگه محبت وه باغلیقلارینی ساقلاب کیلدیله‌ر. اونلار اجتماعی وه سیاسی وضعیتله‌ری اعتباریله‌ده اوزله‌رینی بورونغو ایمپه‌راتورلق دولت حیاتنده آیریم بر بوله‌ك دیب حس ایته‌رله‌ردی وه ایتمه‌لیدرله‌ردی‌ده. بو حال بالخاصه روسیه ایمپه‌راتورلق ره‌ژیمیگه وه اونگ دولت ترتیبله‌ریگه خیرخواهلق قیلوویغا هیچ سبب بولماغان قازاچی کتله‌سنده داها کوب مشاهده ایتلیردی.

قازاچیلارنگ 6 ولایتده‌ن عبارت «آوروپا قسمی» شرقی آوروپانگ طبیعی بایلقلارغا ایگه بولغان 800 میڭ مربع کیلومه‌ترلك بر یرینی احاطه قیلادر. اوتکه‌ن عصرنگ ایکنچی یارمیسندان اعتباراً بو قازاچی یرله‌ریگه روس حکومتینگ حمایه‌سی وه تشویقی آستندا — بو محصولدار قازاچی یرله‌رینی تارتوب آلماق وه طبیعی بایلقلارینی ایگه‌لله‌مه‌ك اوچون — روسیه‌ده‌ن قولونیزه ایتوچی روس مهاجرلاری آقماقغا باشلامشدر. «اینوغورودنی‌له‌ر» («یاتلار») دیب آتالغان بو کیلمه‌له‌ر وه اونلارنگ نسلله‌ری آقرین-آقرین بعضی یرله‌رده حقیقی قازاچیلار سانی بله‌ن تیڭله‌شتره‌رلك درجه‌ده کوپه‌یدیله‌ر.

قازاچیلار 1917 نچی ییلدا اوز مستقل دولت حیاتلارینی قورماقغا باشلاب استقلالیت اعلان ایتدیله‌ر. بولشه‌ویکله‌ر بوڭا راضی بولمادیلار وه آرادا اوروش باشلاندی. اوچ ییل قادار اوزاغان بو اوروش أیگ دهشتلی وه بولشه‌ویکله‌رنگ قیلغان محاربه‌لاری ایچنده ایگ قانلی بر محاربه بولغان ایدی. لاکن تأسفکه قارشو یالغز اوز ایچکی یاڭلیشلقلار وه ده‌نیکین، ورانگه‌ل کبی روس گینیراللارینگ عکس‌الانقلابی حرکتله‌ری نتیجه‌سنده حاصل بولغان قیینلقلار یوزنده‌ن‌گنه ایمه‌س، بعضی آوروپا دولتله‌رینگ

قازاچیلارغا قارشو یوروتکەن یاگلیش سیاستلەری نتیجەسندە قازاچیلار روس بولشەویکلەریلە قیلغان بو محاربەلەرندە یەگیلدیلەر.

قازاچی أولکەلەرینی قاپلاغان حاضرغی بولشەویك اشغال قوەسینگ وظیفەسی قازاچی خلقینی «ملیتسزلەشترمەك» («دەناسیونالیزاسیون») — یعنی بوتون قازاچی تشکیلاتینی توبندەن قوروتماق، بویون سونماغان قازاچیلارنی شمالدەگی آرخانگەل اورمانلاریغا، سولوفکی وە سیبیریاگە محقق أولومگە سورمەکلە بتیرمەکدر.

بولشەویکلەر قازاچیلقغا قارشو قیلغان کورەشلەرندە حتی «قازاچی» نامینیدە اورتادان وە قوللانودان چیقارماقغا تریشیب، بونی نفوس ساناماق چاغندا هەم رسماً هەمدە فعلاً تطبیق ایتدیلەر.

لاکن ملی روح، خصوصاً کوچلی قازاچی روحی أولدورولە بیلمەس. قازاچیلار هەم توختاوسز وە اصرار بلەن، فرصت کیلەر کیلمەس اوز آتا یورتلارندا کیڭ بر فەدەراسیون اساسیغا قورولغان، آیریم ولایتلەرنگ سیاسی مختاریتنی وە بر سیاسی ملت اولاراق برلەشکەن بوتون وطنداشلارنگ بارچا مدنی وطنداشلق حریتینی تأمین ایتەدرگەن «مستقل قازاچیا دولتینی» قورماق مسئلەسینی آلدیلاریغا قویماقدادرلار.

قازاچیلار آلدندا — غایەوی وە سیاسی — یالغز برگنە یول باردرکە اودە: ایریشیلەجەگی محقق کیلەچەکنگ محکم اساسینی قویماقدر. اهالیسینگ سانی، یرینگ کیگلگی هەم اویغون جغرافی وضعیتی وە طبیعی بایلقلاری، بونلارنگ هەمەسی بویوك هەم کوچلی بر دولت قورماق اوچون اویغون شرطلاردر. بو دولت اوچون لازم بولغان معنوی اساس اولاراقدە قازاچی ملتینگ روحی باردر.

قازاچیلار برلگی فکری قازاچیلار آراسندا هەر زمان بار بولغان. بو فکر فرصت تاپیلیر-تاپیلماس تحقق ایتمەککە باشلامشدر.

1917 نچی یلنگ کوکلەمندە، روس چاری تختندان توشورولگەچ درحال بر نیچە قازاچی جمهوریتلەری قورولوب، بونلار اوشەل یلنگ کوز موسمندە یاق کیلەچەك قازاچیانگ سیماسی یرندە بولغان «جنوب-شرق اتفاقی»نی توزدیلەر.

بولشەویك محاربەلەری قازاچی خلقینگ بو دولت قورولوشیغا توسقونلق قیلدی ایسەدە، قازاچیلار برلگی فکری قازاچیلار یورەگندە تیرەن بر صورتدە یرلەشوب قالدی. 1920 نچی یلدا «یەقاتەرینودار» شهرندە برنچی قازاچی قونغرەسی — دون، قوبان وە تەرەك بویوك ملی پارلامانی — چاقیریلدیغی زمان بو فکر قازاچیلارنگ اوز آتا یورتلارندا یەنە بر دفعە قوزغالدی.

قازاچیلارنگ بو ملی آزادلق فکری، وقتیلە یوقاتیلغان اوز قازاچیا دولتلەرینی یەگیدەن قورماق حرکتلەری، ایندی مهاجرتدە «آزاد قازاچیلق» شکلندە یەگیدەن توغمشدر. مهاجر قازاچیلارنگ بوتون متفکر قسمینی قاپلاغان وە بولشەویکلەر قول آستنداغی قازاچیلارچادا مطلوب بولغان بو حرکت اصلا یەگیدەن اویلاب چیقاریلغان بر نەرسە ایمەس. بو حرکت یالغز قازاچیلاردا موجود اخلاقی، سیاسی، سیاسی-جغرافی هەم اقتصادی ماهیتدەکی عصری دلیللەرگەگنە ایمەس، عینی زماندا قازاچی خلقینگ روس رسمی تأریخی ذهنیتینگ قالین طبقەسی آستندان «قازوب» چیقارماقغا موفق اولدوغی اوز حقیقی قازاچی تاریخینە أساسلانغان مستقل دولت حیاتی قورماق فکر وە ارادەسینگ بر افادەسی وە «نشانەسی»در.

قازاچی ملتی اوزون زمانلاردان بەری قویولوب کیلگەن ایسکی أساسلەرگە بناءً پاشاب کیلمەکدەدر. بو أساسلەر 1917 نچی وە اوندان سوگغو یللاردا آشکار بر صورتدە یوزەگە چیقدی. ایندی قازاچی ملتی کیلەچەکدە اوز آتا یورتندە، بو توپراق بلەن مدنی جهتدەن باغلی بولغان باشقا خلقلارلە برلکدە، بویوك مدنی،

سیاسی بر ملت یاراتماق اوچون بو أساسلەردەن فائدەلەنمەلیدر.

آزاد قازاچی حرکتی ، قازاچی عنصرلارینگ وە عمومی هەم خصوصی حقوقلاردا وە دولتگە قارشو وظیفەلاردا برابر کورولگەن باشقا وطنداشلارنگ مدنی کوچلەرینگ برلەشدیگی قازاچی وطنینگ سعادتینی مەنە بو شکلدە تصور ایتەدر.

ایغنات بیلی (Игнат Билый)

* * *

روس ایمپەریالیزمنە قارشی

سوگ چاغلار محهاجر روس غازیتالاری ، آینیقسا میلیوقوف غازیتاسی «پوسلەدنییە نوووستی» طرفندان دیدانە آتیلمش استقلالچیلارا قارشی، روسلار برلگی جبهەسی شعاری قافقاسیا، اوقراینا، قریم ، ایدیل-اورال استقلالچیلاری آراسندا مهم قیمیلدانما (حرکت) توغدوردی. بو قیمیلدانما آینیقسا بزیم تورك جبهەسندە قانات یایماقدادر. رفیقمز «استقلال» ایلە «یاڭا ملی یول» بو مسئلە اوستندە شایان دقت مقالەلەر باسدیلار.

«یاش تورکستان» بوندان اولگی ساننداغی «روسلارنگ «تورکلە خاستالعی» باشلقلی باش مقالەسندە بو خصوصدەغی فکرینی بیلدیرمشدر. بو کون بز بورادە رفیقمز «امل مجموعەسی» نگ سوگنچی 1 نچی شباط (فیورال) نومروسنداغی دوستمز قریملی جعفر سید احمد بیکنگ «روس ایمپەریالیستلاری تلاشدە» باشلقلی مقالەسینك توبەندەگی خلاصەسینی کیترەمز.

«یولمزگ ، دعوامزگ بر اولدوغینی وە بر بریمیزە صمیمی ئەل ویردیگیمزی یالگز کندیمز بیلمەمز کافی دەگیلدر. دعوامز بوتون دنیا قارشیسندا کوکس گەریلەرەك جانلە ، باشلە مدافعە ایدیلەجەك أڭ مقدس تأریخی دعوالەردەندر. برلیگمز روس ایمەریالیزمی کبی وارلغمزی کوممەکە عزم ایدەن بر قوت قارشیسندا البتە سارسیلاماز. بونگ هەمز ایچین بر فلاکت اولاجاغی البتدە پەك آشکاردر. فقط بوتون بونلاری جهان سیاستنە بویوك بر قونغرەدە تام بر اتفاقلە ایشیتدیرمەمزگ هەمز ایچین ویرەجەگی مثبت نتیجەلەر البتدە چوق وە همدە پەك چوقدر. بونی یاپماق چوق لزوملو بر ایشدی. بو کون ایسە بونگ یاپیلماسی ضروری وە فرض اولدی. چونکە تهلکە بوروسینی چالماقدا اولان روس ایمپەریالیزمی هەر جبهەدەن بزی اورماغا وە هەر جبهەمزدەن بزی پارچالاماغا قالقیشیور. بونگچون بوتون آق، قیزیل روس ایمپەریالیزمنە قارشی استقلالچیلار اتفاقی...

بونی بزدەن تأریخ ایستیور. بونی بزدەن قربان توشمش مبارك شهیدلەریمز ایستیور. بونی بزدەن حق وە عدالت ایستیور. بونی بزدەن تاریخگ تانیمادیغی أڭ قورقونج بر جهنمدەن جانینی قورتارماق ایچین چیرپینان ملتلەریمزگ قورتاریلماسی وە استقلاللارینگ ابدیاً مصون قالماسی ایستیور.

محکوم ملتلەر اتفاقی روس ایمپەریالیزمنە قارشی أڭ طبیعی وە أڭ ساغلام سیغورطەمز اولاجاقدر. وە بزە جهان سیاستندە ملی حقلاریمز ، منفعتلەریمز وە شرفلەریمزلە متناسب بر وضعیت قازاندیراجاقدر. روس ایمپەریالیزمنە وە اونلارگ وعدلەرینە ویریلەجەك أڭ تأریخی وە أڭ گوزەل جواب آنجاق وە آنجاق محکوم ملتلەر اتفاقیدر...»

* * *

تورکیەدە

بر تورك دیپلوماتینك «ئەرمەنی مسئلەسی» حقندەغی بیاناتی

استانبولنگ کوندەلك غازیتالارندان بولغان «جمهوریت»نك 14. I. 33 دە چیققان ساننداء پاریسدا منتشر «غاوروش» نام ئەرمەنی غازیتاسندان آلناراق بر تورك دیپلوماتینگ «ئەرمەنی دعواسی» حقندە توبەندەکی بیاناتی باسیلغان:

«بز سزگ ئەرمەنی دعواسی دیدیگگز شیئگ علیهندەیز. بویلە

بر دعوا یوقدر، اولماسنادا احتمال یوقدر. بزچه، سادەجه تورك تابغیتینی حائز ئەرمەنیلەر واردر، کە مختلف سیاسی احوال وە شرائط تأثیریله پاساپورتسز اولاراق وطنلارندان اوزاقلاشمشلاردر. بونلار وطنلارینا دوندوکلەری زمان بالطبع براقدیقلاری املاکه تکرار صاحب اولاجاقلار، یاخود بدللەرینی آلاجاقلاردر.

سزك اڭ بویوك خطاڭز لوزانا گەلیب بزلەره تکلیفلەردە بو- لونماڭز اولمشدر.

تورکیه‌که بوتون دوشمانلارینا غلبه چالمشدی. تکلیفلەر وە شرطلار دیڭلەمەك ایچین دەگیل، آنجاق کندی شرط وە تکلیف- لەرینی قابول ایتدیرمەك ایچین لوزانا گەلمشدی. ئەرمەنی ممثللەرینك لوزاندا نە دیدیگینی خاطرلارمیسڭز؟ «یا بزە سزك توپراقڭزدا بر اوجاق ویریرسڭز؛ یوقسا بزدە دعوامیزی آوروپا دولتلەرینە برا- قیرز». بونكدا جوابی قیساجا وە منطقی اولاراق شو اولدی: «ایستەدیگڭز یرە مراجعت ایدڭز».

«ئەرمەنی مسئلەسی» حقندە «یاش تورکستان»نڭ کیلەجەك ساندا آیریچا مقاله باسیلاجاقدر.

ساویت روسیەسیله تورکیه آراسندا

«جمهوریت» غازیتاسینك 24. I. 33 ساندا باسدیغی بر خبر- گەکوره، تورکیه صنایع عمومی مدیری شریف بیك ریاستندەتورکیه مهندسلەرندەن مرکب بر هیئت شباط (فیورال) ایچندە موسقواغا کیتەجەکدر. تورك مهندسلەری موسقوادا روس متخصصلاریله بر- لیکدە چالیشاراق آناتولودا قورولاجاق فابریقالارغا عائد پلان وە پروژەلەرنی حاضرلایاجاقلار وە اوندان سوڭرا روس مهندسلەری ایله برلیکدە آنقاراغا کیلەجەکلەردر.

کابلدا تورکیەنك یەڭی بویوك ایلچیسی

آناتولو آژانسی (A. A.)نڭ یانوارنڭ 24 ندە آنقارادان

«جمهوریت» غازیتاسیغا بیلدیردیگی بر خبرگەکورە، کابل بویوك ایلچیلگنه تورکیەنك بورونغو طهران بویوك ایلچیسی ممدوح شوکت بیكنك بیلگیلەندیگی اجرا وکیللەری هیئتنجه قارارلاشتریلمش وە رئیس جمهور حضرتلەرینك تصدیقنه عرض ایدیلمشدر.

ممدوح شوکت بیك تورکستان (وە قافقاسیا)نك بوکونکی احوالندان خبردار، معلوماتلی بر دیپلومات وە تجربەلی بر تورك دولت آدەمیدر. بو سایغیلی ذاتنڭ تورکیه-آفغانستان دوستلق مناسبتلەرینی بوکونگی‌دەن‌دە آرتدیریب، ایکی دوست وە قاردەش کەبی دولت اوچون بویوك خدمت کورسەتەجەکنه بز یورەکدەن ایناناmz.

* * *

اینگلتەره-ایران اختلافی

«یاش تورکستان»نك اوتکەن ساندا اینگلتەره-ایران آراسندا ایران نەفتی اوستوندە توغولغان اختلاف حقندە یازیب اوتکەن ایدیك. اینگلتەره حکومتی آرزوسیله بو اختلافنك حل ایتیلیشی مللەتلەر اویوشمەسیگە تاپشیریلغان ایدی. مللەتلەر اویوشمەسی شورا- سینك 3 نچی فیورالدە قبول ایتدیگی قاراری بویونچا بو مسئلەنك تولوقچاسیغا قارالیشی شو ییلنڭ مای آییغا قالدیریلغان. شو مدت ایچندە مسئلەنڭ حل ایتلیشی یولینی تاپماق‌اوچون ایران حکومتیله «اینگلتەره-ایران نەفت شرکتی» آراسندا مذاکرات یورگوزولە- جەکدر. شونی هەم ئەیتب اوتوش کیرەك، کە ایران حکومتینك اڭ باشدان طلبی هەم شو ایدی.

* * *

رومانیادا. شو فیورال آیینڭ باشلارندا رومانیا حکومتی مملکتندە عرفی أداره اعلان ایتدی. بو مهم وە آغیر تدبیرگە رومانیا حکومتینی مجبور ایتکەن سببلەر، «تاڭ» غازیتاسینڭ 7-6 نچی فیورالداغی باش

مقالەسنه کوره(*) رومانیانگ پوسته‌ـتەلغراف‌ـتەلەفون، نەفت، ئەلەکتریك وه تیمیر یوللاری أدارەسندەکی مأمور هەم ایشچیلەر آراسندا موسقوا آگەنتلەرینگ، کیگ صورتده، بولشەویزم فائدەسنه جاسوسلق حرکتی یورگوزه بیلگەنلەریدر. بو خبرنی بیرگەن فرانسز غازیتاسی حقلی اولاراق اوز تامانیدان:

«موقتی بحراندان استفاده ایتب، باشقا دولتلەرنگ. هەر تورلو ایچکی قیینلقلاردان دائما اوز فائدەسی اوچون اورونوش.. اوچونچی (قوممونیست) اینتەرناسیونالنگ توب مقصدی بولغان دنیا انقلابینی تیزرەك ایشکه آشیریش یولوندا قوللانادرغان اصولی ایکەنلگی آیدیندر» دیدر.

آلمانیادا: جهان اوروشی چاغی شرقی پروسیادا روسلارغا بیردیگی بویوك ضربەلەریله مشهور وه ایمدیگی آلمانیا رئیس جمهوری فیلدمارشال فون هیندەنبورغ آلمان فاشیستلارینگ باشلوغی هیتلەرنگ حکومت باشیغا کیلیشیگه کوندی وه یانوارنك 30 نده آلمان ملی‌ـسوسیالیست فرقەسی رهبری هیتلەر ریاستنده توزولگەن قابینەنی تصدیق ایتدی. آلمانیادا ملی‌ـسوسیالیست فرقەسینك ایش باشیغا کیلیشی بوکونکی آوروپانك أك مهم وقعەلەرندەندر.

مانجوریادا قانچا مسلمان بار؟

توکیودا منتشر «یەگی یاپون مخبری» دیگەن تورکچه آیلق مجموعه، 32 .XII .25 ده چیققان برنچی ساندائی «مانجوریا مسلمانلارینك انتباهی» باشلقلی مقالەسنده مانجوریا غازیتالاردان اقتباس ایتەرەك مانجوریا مسلمانلاری سانینك ایکی میلیون قادار ایکەنلگینی، بولارنك مانجوریانك 164 شهرنده یاشایدرغانلقلارینی وه 300 دەن آرتق مسجدلەری بار ایکەنلگینی یازادر.

(*) «تاگ» غازیتاسینگ باش مقالەسی دائما فرانسه حکومتینگ تیشقی سیاستداغی فکر وه باقیمینی بیلدیریب تورەدر.

بوکونکی تورکستان احوالندان

(باشی اوتکەن ساندا)

تورکستانلیلاردان علمنك تورلو بوتاقلارندا یتیشیب چیققان پروفەسور، دوسەنتلەردەن بعضی برلەرینگ اسملەری (اوزم تانیغان وه ایسیمده قالغانلاری):

1 — پروفەسور رحمت‌الله خالمواد — فیزیکچی، فیلوسوف. روس، تورکستان، آلمان، اینگلیز مطبوعاتلارندا «ر.مەللین» امضاسیله مشهور. ماسکاو مهندس آقادەمیاسینی برنچیلك بلەن بتیریب چیققان. حاضر تعلیم‌ـتربیه آقادەمیاسینك فیزیك پروفەسوری. 28 یاشندادر. 2 — پروفەسور عبدالرؤف — فطرت — (ادبیاتچی)، 3 — ظریفه سید ناصر (تورکستانلو سید ناصر میر جلیلنگ قیزی) (کیمیا دوسەنتی)، 4 — پروفەسور سید عالم شرف‌الدین، باکو عالی پەداغوژی اینستیتوتینی بتیرگەن (ادبیاتچی، تاشکندلی بیش آغاچلق)، 5 — غازی عالم یونس (لسانیات پروفەسوری)، 6 — عبدالله اولانی (لسانیات پروفەسوری تاشکندلی)، 7 — قیوم رمضانی (لسانیات پروفەسوری، تاشکندلی)، 8 — پروفەسور دادا رجب (سیاسی اقتصاد پروفەسوری، خوجندلك)، 9 — دوسەنت عبدالله (دوقتور، ایچکی خاستالقلار متخصصی)، 10 — پروفەسور حکمت فیض‌الله (مارقسزم‌ـلەنینزم پروفەسوری)، 11 — شریفه سیدناصر (تورکستانلو سیدناصر میرجلیلنك قیزی، موزیکا دوسەنتی)، 12 — آی بیك (شاعر)، سیاسی اقتصاد دوسەنتی، 13 — منظوره صابر قاری قیزی، (ادبیات دوسەنتی، تاشکندلی)، 14 — پروفەسور پولات سالی (تأریخ پروفەسوری، آینیقسا اورتا آسیا تأریخی. بر قاتار اثرلەری بار)، 15 — پروفەسور قاری نیازی (ریاضیاتچی)، 16 — پروفەسور سلطان سیگیزبای (فلسفەچی)، 17 — عثمان خان ایشانخوجا (فلسفه پروفەسوری)، 18 — عباس

علی (فلسفه پروفه‌سوری)، 19 — آتاجان هاشم (ادبیات دوسه‌ـ
تی)، 20 — شاکر سلیمان (شاعر، ادبیات دوسه‌تی).

بونلاردان باشقا کیمیا، فیزیك، ریاضیات، په‌داغوژی پروفه‌ـ
سورلاری، دوتسه‌نتله‌ری بولسادا اونلارنڭ آتلاری ایسیمده‌ن
چیقدی. هه‌ر حالدا کوزگه کیره‌رلك آنچاغنه اوقوموشلو آداملاریمز
یتیشیب قالغانی آنیقدر.

II — تورکستانك اوزبیکستان بولومنده توبه‌نده‌کی عالی مکتبله‌ر بار:

1 — اوزبیکستان عالی تعلیم-تربیه آقاده‌میاسی، سمرقندده‌در. درسله‌ر
اوزبیك تیلیده یوروتوله‌در. 2 — پاختاچیلق اینستیتوتی سمرقندده 3 —
قولخوزچیلق وه ییر توزولوشی اینستیتوتی، سمرقندده؛ 4 — آفتوـ
یول اینستیتوتی، سمرقندده؛ 5 — اوزبیکستان عالی طب اینستیتوتی
(سمرقندده)؛ 6 — سو خوجالغی اینستیتوتی، سمرقندده؛ 7 —
آسپیرانتلار اینستیتوتی، سمرقندده (350 آسپیرانت دوسه‌نتی بار)؛
8 — اوزبیکستان علمی تدقیقات اینستیتوتی، تاشکندده‌در. بورادە
عالملار اوز اختصاصلارینی آشیرادرلار، علمی تیکشیریشله‌ر قیلیب
اثرله‌ر یاراتادرلار. آسپیرانت، دوسه‌نتله‌ر حاضرلایدرلار. بو اینستیتوـ
تنڭ تأریخ، ادبیات، لسانیات، طب، قیشلاق خوجالغی، فلسفه،
په‌داغوژی که‌بی مهم بولوملاری بار. 9 — اوزبیکستان موزیکا علمی
تیکشیریش اینستیتوتی (سمرقندده)؛ 10 — اوزبیکستان عالی
صنعت وه ته‌خنیکه اینستیتوتی، تاشکندده؛ 11 — اوزبیکستان قوموـ
نیستلار دارالفنونی، سمرقندده؛ 12 — اورتا آسیا قومونیستلار
دارالفنونی (ساکو)، تاشکندده؛ 13 — اورتا آسیا دولت دارـ
الفنونی (ساگو) تاشکندده؛ 14 — بوخارا تعلیم-تربیه اینستیتوتی؛
15 — فه‌رغانه تعلیم-تربیه اینستیتوتی؛ 16 — اوزبیکستان تأمینات
دارالفنونی، سمرقندده.

III — حربی دائره‌لرده: اوزبیکله‌رنك سمرقندده ایکی،
تاشکندده بر، تاجیکله‌رنڭ دوشه‌نبه‌ده بر — باریسی 4 پولك

(بولوك) عسکرله‌ری بار. بونلارنڭ یوزده 88 قوماندانلاری
تورکستانلیلار، برقسم تاتار، برقسم روسلاردر. 150 گه یاقین اوزبیك
قوماندانلارینی تانیمان. بونلارنك 92,5 – 93 فائض اورتا تحصیللی،
ساووق قانلق، خوش خویلوق باتر ییگیتله‌ردر. آتلارینی ایسله‌ی
آلغانلارم: 1 — حسن اوغلو (نامانگانلك)، 2 — مشرب اوغلو
(قوقانلق)، 3 — اوزبیکبای اوغلو (اندیجانلق)، 4 — برات
آدینای (مه‌چچالك-په‌لغه‌ر)، 5 — غنی جان (مه‌رغیلانلق)، 6 —
رسول خان (تاشکندلك)، 7 — محمد قول اوغلو (سمرقندلك)،
8 — جلیل اوغلو (سمرقندلك)، 9 — پاچچا اوغلو (خوجندـ
لك)، 10 — آتابای اوغلو (خیوه‌لك).

عالی تحصیل کورگه‌ن ییگیتله‌ریمز:

1 — میرشرف اوغلو (اوزبیکستان بوتون حربی کوچله‌رینڭ
بریغادا قوماندانی وه قومیساری. س. س. س. ر. حربی آقاده‌میاـ
سینی بتیرگه‌ن. نامانگانلك. ابراهیم بیك لاقایلی بله‌ن بولغان محاـ
ربه‌ده مشهور دیه‌نکو (اورتا آسیا حربی انقلابی قومیته‌سینك رئیسی)
«حیف سه‌ن» آلدی، میرشرق اوغلو ایسه قیزیل بایراق نشانی آلدی).

2 — یعقوب اوغلو (قوقانلق. حربی آقاده‌میانی بتیرگه‌ن. اورتا
آسیا حربی انقلابی شوراسندا ایشله‌یدر).

3 — تورغون پولات (نامانگانلك. حربی آقاده‌میانك بوتون
ساحه‌له‌رینی برنچیلك ایله بتیریب چیققان. اورتا آسیا حربی انقلابی
قومیته‌سنده ایشله‌ر ایدی. ملتچیلکده عیبله‌نب 1930 نچی ییلنڭ
سوڭلارندا قامالغان ایدی. نیمه بولغانی معلوم ایمه‌س).

بونلاردان باشقا 4 اوزبیك ییگیتی حربی آقاده‌میادا اوقویدی.
حربی آقاده‌میاغا کیریش اوچون بر نیچه ییل حربی تجربه کورگه‌ن
سینه‌لگه‌ن کیشی بولوش کیره‌ك. توزوك گنه علمگه ایگه بولوش طلب
قیلینادر. شول سببده‌ن او ییرگه کیره بیلیش اوچون کوب قیینلق بار.

تاشکندده اوزبیکله‌ر اوچون بر حربی اورتا مکتب بار.

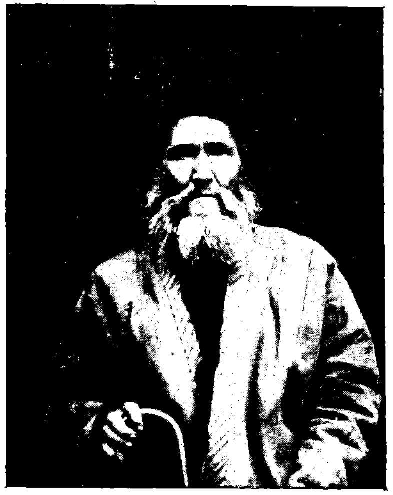

اوزون ييللار بولشه‌ويك
قيناولاريغا معروض قاليب،
نهايت تورلو قيينلقلار
ايچنده توركستاندان قاچيب
چيققان توركستان استقلا-
لچيلاريندان 62 ياشلق ملاقوت
آدينه قوربان اوغلى.

ييگتله‌ر:

ايرك ميدانيده آتلار اويناتب
شان تاريخيغا قانيلا يازيب
كيتدى ده‌ده‌مز ميراث قالدريب
استقلاللى يورت بزگه ييگتله‌ر!

— * —

ميراثيمزنى زور ايله آلغان،
«سر»گنى ناحق قانغا بوياغان،
ايرك اوغريسى وحشى قارتالدانن
اوچ آلماق اوچون يورو ييگتله‌ر!

— * —

بيش آتارگنى اوقلا تولدريب،
به‌يزه قليچنى قنده‌ن چيقاريب،
سه‌مه‌ن آتگنى صفده اويناتب
او استقلالنى قوتقار ييگتله‌ر!

مينلك كه‌رنه‌يى چالندى يورتنگ؛
عرفه‌سيدور بو، عيد ملينگ.
پرپره‌غوسى بايراغى يورتنگ
آتنى قامچيلا تيمور ييگتله‌ر!

— * —

كورسى، چروانغا جان آتقانلارنى،
روسله برله‌شيب قان ايمگه‌نله‌رنى،
او ناموس فروش آتاسزلارنى
كيسيب پارچالا ده‌گه‌ر ييگتله‌ر!

تموز — 1932 — استانبول

دوقتور ايلته‌ر.

توزه‌تيش: «ياش توركستان» سان: 5-6 ده (سورگون اورتاغيمغا) شعريمنگ 3 نچى مصرعنده‌كى (كشه‌نينى) كلمه‌سينك (كشه‌نلى)، 4 نچى مصرعنده‌كى (بيلمه‌ى) كلمه‌سينك (بيلمه‌س)؛ سان: 11 ده (توركستان قورباشيلاريغا) نام شعريمنگ 4 نچى مصرعنده (مغرز) كلمه‌سينك (معزز)، عينى مصرعده (او) كلمه‌سينك (اولوغ) وه 14 نچى مصرعده (بز اوگا) ايمه‌س (اوگا بز)، سان: 30 ده («اوله‌سى آى»غا) نام شعريمنگ 16 نچى مصرعنده‌گى (كولدورمه‌ديكچه) كلمه‌سينك (كولدورمه‌كچون) ديب توزه‌تيليشينى رجا قيلامه‌ن. ايلته‌ر.

* * *

پاريسدا توركستان حقنده بر معروضه

ده‌قابرنك 23 نده پاريسدا «پرومه‌ته» مجموعه‌سى اداره‌خانه-سنده «توركستان ملى برلگى» («تمب»)نگ آوروپا ممثلى وه «ياش توركستان» باش محررى چوقاى اوغلى مصطفى بيك «**توركستاندا اوقتوبر انقلابى**» حقنده معروضه سويله‌دى.

بولتور 26 نچى مارتدا «پرومه‌ته» مجلسنده اوقولغان «**توركستاندا فيودال انقلابى**» موضوعلو معروضه‌نك دوامى بولغان بو

سوگغو معروضه، یورتمزده انقلاب دورینك قاندای کیچکه‌نلگی، تورکستان خلقینك انقلاب چاغلارنداغی ملی وه سیاسی حرکتله‌ری وه روس انقلابچیلاری ایله تورکستانلیلار آراسندا باشلانغان یاقینلاشمانك نیمه سببده‌ن کوتولگه‌ن نتیجه‌له‌ر بیرالماغانلغیلا تانیشماق اوچون، شبهه‌سز، کوب خدمت ایته‌جه‌کدر.

معروضه ته‌زله‌ری توبه‌نده گیله‌رده‌ن عبارت ایدی:

1) روسیه موقت حکومتیله بولشه‌ویکله‌ر آراسندا کوره‌ش باشلانديغی چاغدا تورکستانلیلار مطلق بیطرفلقنی ساقلاب قالدیلار.

2) بونگ سببله‌ری، برنچیده‌ن — کوره‌شکه‌ن روس انقلابچیلار جبهه‌سینك ایکی قاناتینك‌دا تورکستانلیلار اوچون یات (یابانچی) کوچ بولوب کورونگه‌نلگی، ایکنچیده‌ن — تورکستانلیلارنك اوز آلدیغا آیریچا بر حرکت کورسه‌تیشله‌ری اوچون او وقت قوراللی کوچکه ایگه بولماغانلقلاریدر.

3) بولشه‌ویکله‌ر ایش باشیغا کیله‌رکه‌ن «تورکستانلیلارنی مملکت وه دولت ایشله‌ریگه قاتناشترماسلق حقنده» قارار چیقاردیلار.

4) تاشکند «علما جمعیتی»، باشقا ملی تشکیلاتلارنگ رأیینی آلماسدان، بولشه‌ویکله‌رگه «اونلارله برله‌شیب تورکستان حکومتی» قورماق حقنده تکلیف کونده‌ردی.

5) اوچ هافتا قادار چوزولگه‌ن سمرقند، فه‌رغانه وه تاشکند شهرله‌رنده بولوب اوتکه‌ن مصاحبه‌له‌ر نتیجه‌سنده تاشکند «علما جمعیتی» ایله کیلیشیب، برده‌ن ساویت حکومتیگه بیریلیب کیتمه‌گه‌ن روسلار جبهه‌سینی تورکستان ملی حرکتیگه (پروژه‌ده بولغان «تورکستان مختاریتی» ایدی) خیرخواهلی بیطرف حالغا کتیره بلیندی.

6) 27 نچی نویابر (10 نچی ده‌قابر)ده خوقندده تورتونچی تورکستان فوق‌العاده قورولتایی تورکستاننی مختار مملکت دیب اعلان ایتدی.

7) ساویت حکومتینگ باشلانغیچ دورنده‌نبه‌ری تورکستاندا یور-

گوزوب کیلدیگی مستملکه سیاستی.

یوقاریدا درج ایتدیگمز نقطه‌له‌رنگ هه‌ر قایسینی مصطفی بیك اوز خاطره‌لاریله تأریخی وثیقه‌لارغا اساسلانوب تصویر ایتدی.

معروضه‌نی وه معروضه‌چیگه قویولغان سوراقلارغا معروضه‌چی تاماندان قایتاریلغان جوابله‌رنی تیگله‌وچیله‌ر اوزون آلقیشلارله قارشیلادیلار.

بو معروضه‌نك قیسقاچا مفهومی «پرومه‌ته» مجموعه‌سینك سوك (غینوار) نومروسنده وه «استقلال» غازیتاسینگ 26 نچی ساندا باسیلیب چیقدی.

* * *

«زاپوروغلیلارنك تورك سلطانیغا مکتوبی»

(ادبسز بر یازی مناسبتیله)

«یاش تورکستان»نك 37 نچی ساندا «مرحوم «آتسز مجموعه» مدیری نهال بیکنك اویاتسز چیقیشیغا قارشو جوابم» باشلقلی مقاله‌ده نهال بیکنك «سارتلار»غا وه قسماً مه‌نم اوزومگه قارشی یازدیقلارینك منطقسز وه مطبوعاتدا قوللانیلمایدرغان اویاتسزلق ایکه‌نلگینی کورسه‌توب، «نهال بیك مه‌نم «یه‌گی تورکستان» وه فرانسزچه «اوریاك-ئه-اوقسیداك» مجموعه‌سنده یازغان مقاله‌له‌ریمده‌ن بحث ایته‌رکه‌ن اویاتسز ساخته‌کارلق ایتدیگینی رد ایته آلیرمی؟» دیب سؤال قویغان ایدیم. نهال پیکنگ شوگا جواباً یازغان «سارت باشینا جواب» باشلقلی یازیسی اویاتسزلقنگ أك اوچیگه چیققانی دیب تانیلسا کیره‌ك... بو یازی یازیلدیغی اصول وه قوللاندیغی تعبیریله روس رسامی ره‌پین‌نگ «زاپوروغلیلارنگ تورك سلطانیغا مکتوبی» دیگه‌ن بوتون دونیاغا معلوم بر رسمی (تابلوسی)نی ایسله‌تدی. ره‌پین تابلوسی توبه‌نده گیده‌ن عبارتدر: بر غروپ زاپوروغلیلار(*)

(*) «زاپوروغلیلار» دیب ایسکیده «دنیه پر» نهرینگ آراللاریغا قاچیب چیققان اوقراینا قاچقینلارینی آتار ایدیله‌ر؛ بونلار روس حکومتیگه دوشمان بولغانلاری که‌بی تورکله‌رگه هه‌م- «دینی دوشمان» کوزیله قاراب کوب دوشمانلق ایته‌ر ایدیله‌ر.

تورك سلطانینی سوکوش قصدیله اوگا «مکتوب» یوبارماقچی بولا-
درلاردا آرالاریندان یازو بیلەدرگەن بریسینی («پیسار») بویوك بر
ماصا آرقاسیغا اوتورتوب، آغزلاریغا کیلگەن هەر تورلو افلاس
سوزلەرنی سویلەیەرەك بر حقارتنامه یازدیرادرلار! تورك سلطانیغا
قارشی قوللاندیقلاری تعبیر نه قادار بولغانچ، سویسز کورونسه،
یازوچی-«پیسار»نگ یانیغا توپلانغان زاپوروغلیلاردا شو قادار ذوقلا-
نماقدا وه قووانماقدالار. تابلودا زاپوروغلیلارنگ کوزلەری یاشغا
تولغونچا، آزولاری قولاقلاریغا ییتکونچه قاقیللاب، شادلانیب
کولوب تورغانلقلارینی کورەسز...

مەنه ایمدی تورکستان تورکلەری برلگنه قارشی، آینیقسا
شخصاً مەنی «بولغاماق» نیتیله یازیلغان یەگی بر «تابلو»دا زاپوروغ-
لیلار «پیسار»ی رولینی تورکیات اینستیتوسی آسیستانی نهال‌بیك اوز
بوینوغا آلغان! اوگا ادبسز، سویسز وه هەر تورلو هرزەلەرنی
ئەیتب، یازدیریب تورغانلارنی بز یاخشی‌گنه بیلەمز... بو طرز
حرکت یازی صاحبینگ وه اونگ آرقاسندا تورغوچیلارنگ تو-
تدوقلاری جبهه وه فکرلەرینی لایق بر طرزده مدافعه ایتیشگه
ییتەرلك قادار دلیللەری بولماغانینی گنه کورسەتەدر...

وقتیله زکی ایله آرامیزدا آڭلاشیلماسلیق چیقدیغی زمان مەن
توغرودان توغرو زکی‌نك اوزیگه، سوگراق آندری توغانلاریمز
واسطەسیله «زکی اوزینك ایستەدیگی بر آندری یا بر تورکیەلی
تورکنی، یا ایسه باشقا بریسینی «حکم» (آربیتر) سایلاسین، اوز
انصافینی شاهد ایتب شو حکم آلدیندا مەنم اونك (زکی‌نك) «حر-
کتلەریگه» قارشی یازدیقلاریمنی رد ایتسین، مەن زکی‌نك اوزی
سایلاغان شو حکم‌نك چیقاردیغی هەر نه قرارینی سوزسز قبول ایته-
مەن دیگەن ایدیم. بو طرزده آڭلاشماقنی زکی — اوز آرا
داخلی مناسبتمیز (ایشلەریمز)گه اجنبیلەرنی قاتشتریب بولمایدر —
دیب رد ایتدی. زکی رد ایتمەسدەن مەنم بو تکلیفمنی قبول ایتسه-

ایدی، او وقت نهال هەم حکم بولوب چیقا بیلیر ایدی! لکن اونی
(نهال‌نی، تورکیەلی بولدیغی اوچون، طبیعی) زکی «اجنبی» دیب
ایستەمەدی. ایمدی بوکون اوزینك «اجنبی» دیب حکملك‌گه لایق
کورمەدیگی برکشیگه زکی 2-3 سنەدەنبەرلی او طرافقا بو طرافقا
«سبرلاب» ئەیتب یورگان سویسز اوسەکلەرینی یازیب تاراتادرغان
«پیسارلك» رولینی یوکلەتکەن...

زکی‌نك نهال‌غا بیریب اوتورغان «بهاسی» مەنه بودر!...

نهال‌غا زکی‌نك بیردیگندەن آرتیق «بها» بیریشگه بزنگ
احتیمز هەم یوق!

جورالماس اوسال آدام اوسەك آیتبای
اوسەکدەن اوسال اولەر بەتی قایتبای
اویات، انصاف اوسالغا جولداس ایمەس
تورالماید(ی) کورونگەندی بویتب چاتبای.

چوقای اوغلی مصطفی

تورکستان خبرلەری

1 — پاختا اونومینی تیزیب بتیریش سوروگی بوتون تورکستان
اوچون 20 نچی‌دە قابردیب بیلگیلەنگەن ایدی. بو پلان بەجەریلمەسدەن
قالغان. «پراودا ووستوکا»نگ 26. XII. 32 ساندەغی استاتیستیك
معلوماتدا، تورکستاننگ قازاغستان بولوندەن باشقا قسملەرندە پاختا
اونومینك یوزده سەکسان ایکی یاریمدان آرتغراق (82,6%)
تیزیلگەنلگی کورسەتیلمشدر. شو مسئلەگه عائد یازیلغان باش مقالە-
سندە «پراودا ووستوکا» صنفی دوشمانلار وه آینیقسا صنفی دوشما-
نلار رأینه بیریلیب، پرولەتاریات صنفی‌روحینی یوقاتقان «سجیەسز»،
«وجدانسز» فرقه اعضالاریغا قارشی اوتلو سوزلەر وه آغولو دوقلار
آتماقدادر. مقالەنك بر ییرنده «بز میگ‌میگ قولخوزلار توزدوك»،

لاکن بو قولخوزلارنی اوزیمزگه یارارلق قیلالمادق» دیب شکایت ایتلەدر. بو بولشەویك غازیتاسی هیجانلی سوزلەرله «کەسەبەلەر اتفاقی (پروفسایوزلار) قایدا قالدی، مسئول فرقه اعضالاری، قولخوز باشلوقلاری، مخصوص بریغادالار، تیکشیرو قومیسیونلاری، یرلی فرقه قومیتەلەری نیچین اوخلاب یاتدیلار» دیب باقیریب چاقیرماقدادر... پاختا تیریش سفربرلگنده غیرت کورسەتمەگەن بر نیچه «ساوخوز» (حکومت خوجالقلاری) «قارا تاختا»غا یازیلماقدا. مثلا اوزبیکستاندا «بالتا بای»، «نارپای»؛ تاجیکستاندا «واخش»، «کافرنهان»، «شهر نو»، «جیلی کول»؛ قیرغزستاندا «نایمان» وە باشقا ساوخوزلار.

بولشەویکلەرچه «قارا تاختا»غا یازیلماق دیمەك، هەر نەرسەدەن غەلله وە باشقا تورلو یمەك نەرسەلەرندەن، فابریقاماللارندان محروم ایتلیب، ساوخوزغا تارتیلغان عائلەلەرنگ تورغان یرلەرندەن قولانیشلاری دیمەکدر.

2 — **تورکستانلیلارغا یامان معامله.** «پراودا ووستوکا» غازیتاسی 2. XII. 32 ساندا تاشکندداغی «قیزیل شرق» آتلی تیمیر یول ایشخانەسنده ایشلەوچی 163 تورکستانلی (تورك) ایشچیلەرینك روس ایشچیلەری وە ایشخانه باشلوقلارندان کورمەکده بولغان یامان معاملەلەر حقنده شکایتلەر ایتب تورغانلارینی یازادر. روس ایشچیلەری تورکستانلیلارغا قارشی «ملی بویوکلوك» کورسەتەرمشلەر. ایشخانه قومیته باشلوغی استروغانوف دیگەن بر روس قوممونیستی اوزیگه اورونباسار ایتلیب بیلگیلەنگەن تورسون بای اوغلی نامندا بر تورکستانلی قوممونیستنی یانیغا یولاتماسدان، اوز بیوروسندان هایداب چیقارار ایکەن.

مەنه روس بولشەویکلەرینك تورکستانداغی «بین‌الملل برادرلغی»!

(خبرلەرنك دوامی قاپاقنك 2 وە 3 نچی بیتلەرندەدر).

Verantwortlich für Verlag und Redaktion: Herbert Wolf, Berlin SO 16
Druck: Sonnendruckerei G. m. b. H., Berlin-Charlottenburg 4

3 — **یەنه پاختا اطرافندا:** «پراودا ووستوکا» غازیتاسی 2 نچی دەقابر ساندا «پاختا اوچون کورەش، موشتومزورلارغا قارشی صنفی کورەش» باشلقلی اوزون مقالەسنده فەرغانەدە؛ آینیقسا مەرغیلان اطرافندا ساویت حکومتینگ پاختا سیاستیگه قارشی خلق تاماندان یورگوزولمەکده بولغان کورەشدەن بحث ایتمشدر. لەنگەر قیشلاغندا «قیزیل غیرت» قولخوزیغا قاراشلی 7 تاناب پاختالق یرگه، پاختا اونومی آلنماسدان بورون بوغدای ایکیب قویغانلار. «شاه مرزا»، «اورتاقلار» قولخوزلارندا عموماً مەرغیلان اطرافندا آز وقت ایچندە 11 تاپقیر پاختا حزمانلاریغا اوت قویغانلار.

4 — «لاتین-عرب» مجادلەسی

عربچەدەن قول ئوزگیسی کەلمەگەن جاگا «الیف»دیگ جاولارینا آیاو یولماسین» باشلقلی مقالەسنده «سوسیالدی قازاغستان» غازیتاسی 16 نچی دەقابر ساندا توبەندەگی معلوماتنی بیرەدر:

«یاگا (لاتین) حرفلەرینگ جاولاری هەلی هەم کوب. گاه بر جوابتی (مسئول) خدمتدەگی قوممونیستلاردا همان عرب حرفین قولدانولەکەلەدی. شهرلەردە قازاق خدمتچیلەریله استودینتلەری (عالی تحصیلدەگی طلبەلاری) کوپچیلیگینگ قازاق غازیتین مطلقا اوقومایدرغانلاری پایقالادی...

ولایت، آودان (قصبه)، آوولاردا حکومت ایشلەری همان یاگا (لاتین) حرفیگه کوچورولمەسدەن کیلەدی...

قاراتال آودانینگ فرقه اجرا قومیتەسی ایسکی عرب حرفین یوقالتو اورنیغا اونی قصداً قولدانوب بوتون آودانغا نمونه کورسەتوب اوتوروبدر.

«قیزیل تو» ایله «کورجیم» آودانلاریدا هەم شو حال. یاگا حرف جاولاری أولکەلك (مرکزی) أدارەلەردە هەم کوب. بو أدارەلەرنگ کوپچیلگی حکومت ایشلەریندە یاگا حرفلەرنی قولدانمای اوتوروبدر. قازاغستان اوقو قومیساریاتی یانداغی یاگا حرف قومیتەسی یوققا آینالیب، جانسز قاراقچی بولوب قالماقدادر...».

Yach Turkestan

Fevrier 1933 **(Le jeune Turkestan)** No. 39

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: **Moustapha Tchokaï-Oghly**

يوليمزغا توغرو كيلگەن بوتون يازولار اوچون مجموعەمزنگ بيتلەرى آچيقدر. باسيلماغان يازولار قايتاريلماس.

آبونه شرطلەرى :

ييللغى 4 دولار ، آلتى آيلغى $2\frac{1}{4}$ دولار ، اوچ آيلغى $1\frac{1}{2}$ دولار

استانبولداغى توركستان تورك گەنچلەر برلگى

1933نچى ييل اوچون گوزەل بر تقويم

چيقارمشدر. تقويم توركستان ملى بايراغنى ، ابن سينا وە نوايى رسم-لەريلە بيزەنگەن. اصغرى فياتى 50 غروشدر. بو تقويمنك كيليمى برلك فائدەسيغا صرف ايتلەجەگندەن حميتلى دوست وە يورتداشلا-ريمزنك آرتقچا قوشومچالارى شكرانله قبول قيلينير. آدرەس:

Türküstan Türk Gençler Birligi
Sultan Ahmet, Mehmet Paşa yokuşu No. 40
Istanbul — Turquie

مجموعەمزگە تيبشلى هەر تورلو يوللانغالار اوچون آدرەس :

Moustapha Tchokai-Oghly
7, Square de la Fontaine
Nogent s. Marne (Seine)
France